

SHE CAN HEAR EVERYTHING

Kuurojen lasten kielenkehityksen haasteita ja ratkaisuja
Armon päiväkodissa ja koulussa

Anna-Reetta Pyykkönen
Opinnäytetyö, kevät 2013
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Viittomakielentulkinkoulutusohjelma
Viittomakielentulkki (AMK)

TIIVISTELMÄ

Pyykkönen, Anna-Reetta. She can hear everything. Kuurojen lasten kielenkehityksen haasteita ja ratkaisuja Armon päiväkodissa ja koulussa. Turku, kevät 2013, 88 sivua, 4 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Viittomakielentulkin koulutusohjelma, Viittomakielentulkki (AMK).

Opinnäytetyössä tutkin, millaisia haasteita kohdataan kielettömien kuurojen lasten opetuksessa Armon päiväkodissa ja koulussa Ghanan pääkaupungissa Accrassa. Tutkimuksella halusin selvittää, miten kielettömyys vaikuttaa kuurojen lasten käytökseen ja vuorovaikutustaitoihin. Tutkimus osoittaa myös kielettömien kuurojen lasten opetuksen eroavaisuuksia Armon päiväkodissa ja koulussa verrattuna muiden ghanalaisten kuurojen koulujen opetukseen. Uutta tutkimustietoa kielettömistä lapsista on vähän. Kielettömien lasten tutkiminen on haasteellista, sillä tutkittavaksi soveltuvat henkilöt eivät ole helposti tavoitettavissa. Tutkimus on hyödyllinen, sillä kuurojen lasten kielettömyys ja siitä aiheutuvat haasteet ovat yleisiä Ghanassa.

Keräsin opinnäytetyön aineiston haastattelujen, osallistuvan havainnoinnin ja sähköpostikyselyn avulla. Lisäksi käytin tutkimuksessa suomen- ja englanninkielistä aihetta käsittelevää kirjallisuutta. Haastateltavia opettajia oli kuusi ja Armon päiväkodin ja koulun lasten vanhempia neljä. Armon päiväkodin ja koulun rehtori Hanna Boateng vastasi kysymyksiini Ghanassa käytyjen keskustelujen lisäksi sähköpostilla.

Tutkimukseni perusteella voin todeta, että kielettömyydellä on suuri vaikutus lapseen ja hänen käyttäytymiseensä. Varhaiskuntoutuksen puutteesta johtuen lapsilla oli vaikeuksia esimerkiksi keskittymisessä ja kielellisessä ilmaisussa. He käyttivät kommunikaatiossaan eleitä ja ilmeitä muiden konkreettisten menetelmien ohella. Suurin osa heistä ei ollut päässyt lainkaan kosketuksiin viittomakielien kanssa ennen kouluun tuloa. On tärkeää, että kuuroille lapselle tarjotaan viittomakielen malli varhaislapsuudesta lähtien, sillä puhekielisessä ympäristössä kuuro jää ulkopuoliseksi, eikä opi kieltä. Kielen kehittyessä monen lapsen käytösongelmat poistuvat, kun he saavat ympäröiville tapahtumille selityksen. Kun lapsi oppii kieltä, hän oppii samalla myös jäsentämään ympäröivän maailman tapahtumia.

Tutkimus lisää tietoa kielettömyyden vaikutuksista ja kielettömien lasten opetuksesta sekä toiminnasta Armon päiväkodissa ja koulussa. Tutkimusta voidaan käyttää apuna kielettömien lasten vanhempien tiedotuksessa myös Ghanassa, esimerkiksi vapaaehtoisten välityksellä. Tulevat vapaaehtoistyöntekijät ja suomalaiset tukijat saavat opinnäytetyöstä tietoa Armon päiväkodista ja koulusta.

Asiasanat: Armon päiväkotia ja koulu, kielettömyys, kielen omaksuminen, Ghana, laadullinen tutkimus, teemahaastattelu

ABSTRACT

Pyykkönen, Anna-Reetta. She can hear everything. Problems and solutions in language development of deaf children in House of Grace School for Deaf. 88 pages, 4 appendices. Language: Finnish. Turku, spring 2013.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Sign Language Interpretation. Degree: Bachelor of Humanities.

The aim of this thesis was to observe how language acquisition affects the behavior of languageless children in the House of Grace School for Deaf in Accra, the capital of Ghana. This thesis presents the challenges that are encountered in education of deaf languageless children. The thesis also points out differences in the educational methods in the House of Grace compared to the other schools for the deaf children in Ghana. There is very limited amount of new research material available regarding children who are languageless. The research of these languageless children is challenging because the people to whom such research can be directed to are difficult to reach. There is an apparent need for the research conducted in this thesis, as languageless children and the challenges caused by it are common in Ghana. The research material was collected through theme interviews, observation and an email query. In addition, I studied relevant literature in both Finnish and English. I interviewed four parents and six teachers. Furthermore I had conversations and email correspondence with the principal of the House of Grace School for Deaf, Hanna Boateng.

From the results of the study it can be seen, that being without language interaction, especially in the early state of childhood, has a tremendous effect on children's behavior. When children learn language, their behavior changes and they begin to understand the things they are experiencing and seeing. Due to the lack of early intervention the children had problems with concentration and they faced challenges in expressing themselves through language. When communicating, the children used gestures and expressions among other concrete mediums. The majority of the children had not had any contact with sign language before they arrived at the school for the first time. It is of utmost importance to offer a proper sign language model to the child from their infancy, as in an environment of spoken language a deaf person is an outsider, and does not learn proper language. When the language skills of the children develop, the behavioral problems of many of the children pass, as the children are given explanations for the phenomena surrounding them.

The thesis increases knowledge of the effects of the languagelessness and the education of deaf children in Ghana, as well as in House of Grace. The thesis can be used, for example by volunteers as assistance when informing the parents of deaf children. Through the thesis the future voluntary workers and the Finnish supporters of the House of Grace receive information of the House of Grace.

Keywords: House of Grace, languagelessness, language acquisition, Ghana, qualitative research, theme interview

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 TYÖN TAUSTA JA LÄHTÖKOHDAT	8
2.1 Tutkimuksen lähtökohdat	8
2.2 Tutkimuksen rakenne	9
2.3 Ghana-tietoutta	10
2.3.1 Kuurojen yhteisö ja viittomakieli Ghanassa	11
2.3.2 Kuurot ja koulutus Ghanassa	14
2.4. Armon päiväkotia ja koulu	16
3 KIELEEN JA KOMMUNIKAATIOAITOIHIN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT	21
3.1 Yleistä kielen omaksumisesta	21
3.2 Kuurojen lasten kielenkehitys	23
3.3. Sosiaalisten ja kognitiivisten taitojen yhteys	24
3.4 Toimiva opetus	25
3.5 Kaksikielisyys	26
4 KIELETTÖMYYS	29
4.1. Kielettömyyden aiheuttajia	29
4.2. Kielettömyyden vaikutus käyttäytymiseen, itseilmaisuuun ja ajatteluun....	32
4.3 Kuvauksia kielettömistä lapsista	33
5. TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN ARMON PÄIVÄKODIN JA KOULUN ARJESSA	36
5.1 Aineiston keruu	36
5.1.1. Osallistuva havainnointi	36
5.1.2 Teemahaastattelut	37
5.1.3 Sähköpostikysely	38
5.2 Aineiston käsittely	38
6 TUTKIMUKSEN TULOKSET	40
6.1 Näkemyksiä ja kokemuksia kuurojen koulutuksesta	40
6.2 Kodin ja koulun yhteistyön haasteita	45
6.3 Havaintoja kielettömistä lapsista Armon päiväkodissa ja koulussa	47

6.4 Lasten käyttäytyminen ja tunteiden kehitys	50
7 YHTEENVETO JA POHDINTA	54
LÄHTEET	59
LIITTEET	63
LIITE 1: Opettajien haastattelujen teemat.....	63
LIITE 2: Vanhempien haastatteluiden teemat.....	64
LIITE 3: Opettajien haastatteluiden koonti	66
LIITE 4: Koulun aloitus- ja seurantalomake	84

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni käsittelee Armon päiväkodin ja koulun kuurojen lasten kielettömyyttä, kielen kehityksen haasteita ja niiden ratkaisuja. Suoritin viittomakielentulkkiopintojeni neljännen vuoden vaihtoehtoiset ammattiopinnot Ghanan pääkaupungissa Accrassa Armon päiväkodissa ja koulussa. Minulle tarjoutui tilaisuus vaihto-opintojen puitteissa tutkia kielettömyyden vaikutuksia ja havainnoida, millaisia ratkaisuja kielettömyyden haasteisiin on löydetty Armon päiväkodissa ja koulussa. Ghanassa on runsaasti kielettömiä lapsia, sillä siellä kuurot lapset menevät usein kouluun vasta 6–7-vuotiaina tai jopa vieläkin myöhemmin vasta murrosikäisenä ja siksi tutkittavaksi soveltuvia henkilöitä on paljon. Ghanassa lähes poikkeuksetta kuurojen lasten kanssa ei juurikaan viitota kotona. Ghanassa on todennäköisesti myös paljon jo aikuisia kuuroja, jotka eivät ole koskaan päässeet kouluun.

Opinnäytetyöni nimi on peräisin erään vanhemman lausahduksesta: ”She can hear everything but she cannot speak.” Tällä vanhempi todennäköisesti tarkoitti sitä, että hänen lapsensa ymmärtää kyllä, mutta ei kuule. Kiinnostava sanavalinta johtune siitä, että Ghanan yleisimmin käytetyssä heimokielessä twissä sama sana tarkoittaa ”kuulla” ja ”ymmärtää”. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto, marraskuu 2012.)

Opinnäytetyö on tapaustutkimus Armon päiväkodin ja koulun kuurojen lasten kielenkehityksen haasteista ja mahdollisista ratkaisuista niihin. Opinnäytetyötäni varten haastattelin teemahaastattelun muodossa opettajia ja lasten vanhempia. Käytin tutkimusmenetelmänä myös osallistuvaa havainnointia ja sähköpostikyselyä.

Kielettömyys on yhteiskunnallisesti merkittävä asia ja olisi tärkeää, että siihen kiinnitettäisiin enemmän huomiota. Asenteiden muuttaminen ja tietoisuuden lisääminen aiheesta parantaisi monen lapsen ja aikuisen asemaa etenkin useimmissa kehittyvissä maissa. Jatkuvasti kansainvälistyvässä maailmassa myös kuuroja maahanmuuttajia tulee Suomeen yhä enemmän, joten meidän olisi hyvä saada käsitys siitä, millainen heidän taustansa voi mahdollisesti olla.

Ghanassa Armon päiväkotiin ja kouluun tulevat lapset ovat usein kielettömiä, sillä vanhemmilla ei ole ollut mahdollisuutta saada tukitoimia tai tietoa siitä, kuinka kuuron lapsen kielenkehitystä olisi voinut tukea. Yhteiskunnassa ei ole sellaisia tukitoimia, joiden avulla kuuron lapsen vanhemmat ja muu perhe voisivat opiskella viittomakieltä. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 24.2.2013.) Opinnäytetyön tavoitteena on lisätä tietoisuutta kielellisen ympäristön tärkeydestä ja kielen oppimisen vaikutuksesta lapseen.

Kirjallisuuden, osallistuvan havainnoinnin ja haastatteluiden perusteella sain tutkimukseen näkemyksen kielettömien lasten yleisistä piirteistä. Tutkimuksesta käy ilmi, että varhainen mahdollisuus kielen oppimiseen vaikuttaa lapsen kielellisiin kykyihin, käytökseen ja hänen tulevaisuuteensa, kuten jatkokoulutusmahdollisuuksiin. Haastatteluiden avulla tutkimus tuo esille ensisijaisesti Armon päiväkodin ja koulun opettajien ajatuksia kuurojen koulutuksesta, kuuroudesta ja sen mukanaan tuomista haasteista. Opinnäytetyössä pohditaan myös opetuksen ja muiden tukitoimien merkitystä lapsen oppimisessa sekä vertaillaan opettajien haastatteluiden pohjalta Armon päiväkotia ja koulua muihin kouluihin Ghanassa.

2 TYÖN TAUSTA JA LÄHTÖKOHDAT

2.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Lähdin opiskelijavaihtoon Ghanaan Armon päiväkotiin ja kouluun 13.9.2012 ja palasin takaisin Suomeen 18.12.2012. Uskon, että erilaisten kulttuurien tuntemus auttaa nyky-yhteiskunnassa toimimista ja työskentelyä. Tulkin tulee työssään ymmärtää ja osata kohdata erilaisia ihmisiä. Maahanmuuttajien määrä Suomessakin kasvaa jatkuvasti. Kokonais käsitystä maahanmuuttajien taustoista ei voi perustaa muutaman kuukauden vaihto-opiskeluun, mutta uuteen maahan, kulttuuriin ja sen ihmisiin tutustuminen auttaa hahmottamaan kokonaiskuva ihmisyydestä ja siitä, miten erilainen kulttuuritausta meihin vaikuttaa. Ghanassa Armon päiväkodissa ja koulussa kiinnostuksen kohteena oli kuurojen lasten kielelliseen tilanteeseen ja kehitykseen tutustuminen. Erityisesti kiinnostavaa oli havainnoida, kuinka kuurojen lasten kieli alkaa kehittyä, kun he pääsevät viittomakieliseen ympäristöön elettyään elämänsä ensimmäiset vuodet kielettömänä kuulevassa ympäristössä.

Ghanassa on aiemmin yleisesti uskottu, että kuurous on Jumalan langettama rangaistus ja kuuro tai hänen perheensä on sen ansainnut. Kuuroutuneiden ajateltiin tehneen syntiä, minkä seurauksena henkilö kuuroutui. Osa ghanalaisista uskoo tähän edelleen. Jotkut vanhemmat saattavat jopa piilotella kuuroja lapsiaan, eivätkä lähetä heitä kouluun. Kuuroja on syrjitty ja jätetty eristyksiin muusta yhteiskunnasta. (Deaf awareness handbook i.a. 6.) Usein myös ajatellaan, että kuurojen ihmisarvo on vähäisempi kuin kuulevien. (Boateng 2011, 32.) Opettajia haastatelllessani kävi ilmi, että monet kuurot uskovat usein itsekin, että kuurous on ansaittu rangaistuksena. He saattavat ajatella jonkun olevan syyllinen heidän kuurouteensa tai että kuuroutuminen on tapahtunut kirouksen seurauksena.

2.2 Tutkimuksen rakenne

Tutkimukseni koostuu seitsemästä luvusta. Ensimmäisen luvun aihetta pohjustavan johdannon jälkeen, toisessa luvussa, kerron yleisesti Ghanan tilanteesta ja erityisesti kuurojen asemasta.

Kolmannessa luvussa käsittelen kieleen ja kommunikaatiotaitoihin vaikuttavia tekijöitä. Kyseisessä luvussa käsittelen kuurojen kielenkehitystä yleisellä tasolla ja perehdyn lasten kielenkehityksen edellytyksiin. Pohjustan tutkimuksen tuloksia selvittämällä, millaisia haasteita liittyy kuurojen lasten sosiaalisten ja kognitiivisten taitojen kehitykseen. Kolmas luku käsittelee myös kaksikielisyyttä viittomakielisten näkökulmasta.

Neljännessä luvussa perehdyn kielettömyyteen tutkien sen syitä ja vaikutusta ihmisen persoonaan. Tässä luvussa kuvailen kielettömiä lapsia kirjallisuuden pohjalta. Kielettömien lasten kuvauksiin palataan myöhemmin kuudennessa luvussa, jossa kuvailen osallistuvan havainnoinnin ja haastattelujen pohjalta Armon päiväkodin ja koulun lapsia. Sitä ennen viidennessä luvussa esittelen tarkemmin tutkimuksessa käyttämäni menetelmät.

Kuudes luku on yhteenveto tutkimuksen tuloksista. Tuloksissa käsitellään muun muassa opettajien haastatteluita, kodin ja koulun yhteistyön haasteita ja kielettömien lasten käyttäytymistä. Seitsemännessä luvussa kokoan tutkimuksen yhteen, esitän loppupohdintoja ja nimeän mahdollisuuksia jatkotutkimukselle.

Tärkeimmät tutkimuskysymykseni ovat, miten kielettömyys vaikuttaa kuurojen lasten käytökseen ja vuorovaikutustaitoihin Armon päiväkodissa ja koulussa ja millainen muutos lapsessa tapahtuu, kun hän alkaa oppia kieltä. Tutkimuksessa vertaillaan myös opettajien haastattelujen pohjalta Armon päiväkodin ja koulun eroavaisuuksia muihin Ghanan kuurojen kouluihin ja pohditaan, millaista kielettömien kuurojen lasten opetus on.

2.3 Ghana-tietoutta

Ghana on entinen Britannian siirtomaa, joka itsenäistyi Saharan etelän puoleisen Afrikan maista ensimmäisenä vuonna 1957 (The Central Intelligence Agency i.a.). Ghanan virallinen kieli on englanti, mutta Okyeren ja Addon (1996) mukaan Ghanassa on pääkielen lisäksi käytössä yli 40 kieltä. Ghanan kansalliset kielet ja murteet voivat vaihdella suuresti pienelläkin maantieteellisellä alueella. (Ruuskanen & Säily 2008, 9.) Ghana on vahvasti uskonnollinen maa, mikä näkyi paikanpäällä vahvasti katukuvassa, kampaamojen ja kauppojen nimistä lähtien. Asukkaita Ghanassa on noin 25 miljoonaa (2011). Suurin osa ghanalaisista (noin 71 prosenttia) on kristittyjä. Muslimeja ghanalaisista on noin 18 prosenttia. Internetin käyttöön vuonna 2009 oli mahdollisuus 1,3 miljoonalla Ghanan sen hetkisistä noin 23 miljoonasta asukkaasta (2009). (The Central Intelligence Agency i.a.)

Ghanan bruttokansantuote (BKT) on noin 40 miljardia US dollaria (2011). BKT:n vuosittainen kasvuprosentti vuonna 2010 oli 8 prosenttia ja vuonna 2011 kasvuprosentti oli 14. Ghanan asukkaista vuonna 2006 köyhyysrajan alla eli noin 28,5 prosenttia. Vuonna 1998 luku oli 39,5 prosenttia ja vuonna 1992 köyhyysrajan alla elävien määrä prosentteina oli 51,7. (The World Bank Group 2013.) Edellä mainituista prosenttiluvuista ja niiden muutoksista voitaneen päätellä, että köyhyysrajan alla elävien määrä pienenee edelleen. Vuonna 2009 koulunaloitusikäisistä 38,7 prosenttia aloitti koulunkäynnin ja yli 15-vuotiaista lukutaitoisia oli 66,6 prosenttia (Suomen ulkoasiainministeriö 2012).

Kuurojen maailmanliitto (WFD) ja Ruotsin Kuurojen liitto toteuttivat vuonna 2008 yhteistyönä kyselyn Länsi- ja Keski-Afrikan maiden kuurojen tilanteesta. Global Survey Report, WFD Interim Regional Secretariat for Western and Central Africa Regional Survey Report No 6 (WFD WCAR) -raportissa kuudestatoista kyselyyn osallistuneesta maasta kolmetoista määritellään maailmanpankin asettamien standardien mukaisesti matalan tulotason maaksi. Ghana oli yksi kolmetoista matalan tulotason maasta. Kolme maata, jotka eivät kuuluneet matalan tulotason maihin, olivat Kamerun, Cape Verde ja Gabon. Gabon ylsi ainoana

maista ylemmän keskitason tuloluokkaan ja Kamerun sekä Cape Verde alemman keskitason tuloluokkaan. (Allen 2008, 12–13.)

2.3.1 Kuurojen yhteisö ja viittomakieli Ghanassa

Kuuroilla on kaikissa maissa oma luonnollinen viittomakieli. Yleinen väärinkäsitys on, että viittomakieli olisi kansainvälinen kieli. Todellisuudessa viittomakielet ovat erilaisia jokaisessa maassa samalla tavoin kuin puhututkin kielet. Viittomakielten kunnioitus on tärkeää, jotta viittomakieli voisi toimia täysipainoisesti osana kuurojen yhteisöä ja sen kulttuurillista, sosiaalista, historiallista ja uskonnollista perinnettä. (World Federation of the Deaf i.a. a.)

Etenkin kehittyvissä maissa on yleistä, että kuurojen oikeuksia väheksytään. Useimmissa kehittyvissä maissa kuurot eivät pääse opetuksen piiriin lainkaan. Noin 80 prosenttia maailman 70 miljoonasta kuurosta jää vaille opetusta. Viittomakielistä opetusta saa kehittyvien maiden kuuroista vain noin 1–2 prosenttia ja etenkin naisten ja lasten asema on huono. Yhteiskunnan ennakkoluulot haittaavat kuurojen ihmisoikeuksien toteutumista. Yleisimmät ongelmat liittyvät siihen, ettei viittomakieltä tunnusteta kieleksi eikä sen käyttöä hyväksytä. Kuurojen kulttuurillista ja kielellistä identiteettiä ei kunnioiteta. Lakien kehittäminen ja viittomakielten tunnustaminen edistää kuurojen yhteiskunnallista tasa-arvoisuutta. (World Federation of the Deaf i.a. a.) Ghana on allekirjoittanut YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen 30.3.2007 ja se on ratifioitu 31.7.2012 (United Nations treaty Collection i.a.). Yleissopimuksessa kuuroihin liittyviä artikloita ovat esimerkiksi 2. artiklan määritelmät, 9. artiklan esteettömyys, 21. artiklan sanan- ja mielipiteen vapaus ja tiedonsaanti, 24. artiklan koulutus ja 30. artiklan osallistuminen kulttuurielämään, virkistys ja vapaa-ajan toimintaan ja urheiluun. (World Federation of the Deaf i.a. b.)

Ghanan kuurojenliiton toiminnanjohtajalta saatujen tietojen mukaan Ghanassa on kuulovammaisia ihmisiä noin 110 000 (James Sambian, henkilökohtainen tiedonanto 27.2.2013). Syntymäkuurojen lisäksi Ghanassa on paljon sairauden

seurauksena kuuroutuneita. Yli 80 prosenttia Ghanassa syntyvistä kuuroista lapsista syntyy kuuleville vanhemmille. (Oppong 2007, 22.)

Ghanassa on yleistä, että kuurot menevät parannettavaksi rukousleireille ja henkiparantajille (James Sambian, henkilökohtainen tiedonanto 27.2.2013). Kirkkojen järjestämällä rukousleireillä heitä yritetään parantaa rukousten voimalla. Tietämättömyydestä johtuen kuurot eivät itsekään osaa tällaisista tilanteista kieltäytyä, vaan saattavat itekin uskoa parantumiseensa rukousten voimalla. Usein kyseessä on myös niin nuori kuuro, että aikuiset päättävät tämän asioista, joten kieltäytymisen mahdollisuutta ei edes ole. (Henkilökohtainen tiedonanto, Hanna Boateng 9.4.2013.) Armon päiväkodissa ja koulussa useat oppilaat ja opettajat ovat muistelleet kokemuksiaan siitä, kuinka rukousleirillä pappi on kiihkeästi rukoilemalla yrittänyt muuttaa heidät kuuleviksi. Usein nämä rukousleirit ovat myös maksullisia. Aiemmin rukousleireillä käyneet Armon päiväkodin ja koulun opettajat sekä jo kielen kehityksessä pidemmällä olevat oppilaat ovat nyt ymmärtäneet, ettei tällä tavalla parantuminen ole tiettävästi mahdollista. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 24.2.2013.)

Kuuroilla on oma yhteisönsä Ghanassa, vaikka Ghanan kuurojen ja viittomakielen asema tarvitseekin vahvistusta ja tukea. Kulttuurilliseen kuurojen yhteisöön samaistuvat kuurot kokevat olevansa kieli- ja kulttuurivähemmistöryhmä, eivätkä he tunne olevansa vammaisia. (Oppong 2007, 1.) Koulutuksen kehittyessä ja kuurotietoisuuden lisääntyessä myös asenteissa on nähtävissä muutosta ja kehitystä parempaan suuntaan. Kansallisella tasolla kuurojen henkilöiden asioita ajaa Ghana National Association of the Deaf (GNAD). WFD WCAR:iin vastanneista kuudestatoista WFD:n jäsenyhdistyksistä GNAD on perustettu ensimmäisenä, vuonna 1968. Kaikki WFD WCAR:iin vastanneista kuudestatoista WFD:n jäsenyhdistyksestä GNAD mukaan lukien, ovat maansa hallituksen tunnustamia organisaatioita. (Allen 2008, 13.)

GNAD:n tavoitteena on koota yhteen ja aktivoida aikaansaava kuurojen yhteisö, jotta kuuroilla olisi paremmat mahdollisuudet saada koulutusta ja informaatiota. Sen lisäksi liitto pyrkii keräämään varoja, jotta voisi toimintansa turvaamisen kautta parantaa jäsentensä elämänlaatua ja turvallisuutta. (Ghana National As-

sociation of the Deaf i.a. b.) GNAD:n toiminta on erityisen tärkeää, koska Ghanassa osa ihmisistä ajattelee kuurojen olevan vähempiarvoisia kuin muut. GNAD:n tapaamisissa kuurot voivat yhdessä pohtia kohtaamiaan ongelmia. GNAD kirjoittaa hallitukselle kirjeitä ja vetoamuksia, jotta ongelmat saadaan myös hallituksen tietoon. GNAD:n tärkein tehtävä on viittomakielen aseman parantaminen Ghanassa. GNAD on ilmaissut selkeitä poliittisia lausuntoja liittyen muun muassa viittomakielen asemaan, tulkkauksen saatavuuteen, kuurojen ihmisoikeuksiin, kuurojen naisten ja nuorten aseman parantamiseen sekä oikeudellisten asioiden ajamiseen ja saavutettavuuteen. (Allen 2008, 14.) GNAD tekee yhteistyötä hallituksen ja Ghanan vammaisliiton kanssa parantaakseen vammaisten asemaa.

Vain pieni osa ghanalaisista kuuroista kuuluu GNAD:iin. (Ghana National Association of the Deaf i.a. a.) Kuitenkin WFD WCAR:n mukaan GNAD:ssa on eniten jäseniä (4670) verrattuna Länsi- ja Keski-Afrikan muiden maiden kuurojen liittoihin. GNAD:n kaikki jäsenet ovat kuuroja. WFD WCAR:iin vastattaessa GNAD on ilmoittanut, että Ghanassa elää yli 6000 viittomakieltä käyttävää kuuroa. Sain Hanna Boatengin välityksellä Ghanan kuurojenliiton toiminnanjohtajalta, James Sambianilta kokonaisarvion kuurojen määrästä. Tähän arvioon oli laskettu mukaan kaikki kuulovammaiset eli kuurojen lisäksi myös huonokuuloiset. Sambianin arvion mukaan Ghanassa on noin 110 000 kuulovammaista, joista miehiä 50 125 ja naisia 50 500. WFD WCAR -kysely osoitti, että kolmen Länsi-Afrikan maan (Chad, Guinea ja Sierra Leone) keskimääräinen viittomakielisten osuus kuuroista on 28 prosenttia. (Allen, 13–16.) Luvuista voitaneen päätellä, että viittomakielisten osuus kuuroista on vähäinen Länsi- ja Keski-Afrikan alueella, eli todennäköisesti myös Ghanassa.

WFD WCAR:iin pohjautuvien tietojen mukaan Länsi ja Keski-Afrikan alueella suurimmiksi ongelmiksi tai tärkeimmiksi toiminnan tavoitteeksi luokiteltiin kuurojen koulutus ja viittomakielen käyttö kuurojen koulutuksessa, viittomakielen tunnistaminen, viittomakielentulkkien kouluttaminen, YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista toteutuminen, HIVin ja AIDSin ennaltaehkäisy, kuurojen naisten aseman parantaminen, viittomakielentulkkien saatavuuden parantaminen, kuurotietoisuuden lisääminen, kuurojen ihmisoikeuksien toteu-

tuminen ja kuurojen työllistymisen parantaminen. (Allen 2008, 14.) Viittomakieltä ei ole tunnustettu Ghanan lainsäädännössä. GNAD yrittää kuitenkin aktiivisesti vaikuttaa päättäjiin, jotta viittomakieli tunnustettaisiin luonnolliseksi kieleksi. (Allen 2008, 18.)

2.3.2 Kuurot ja koulutus Ghanassa

Amerikkalainen lähetyssaarnaaja Adrew Foster, perusti Ghanan ensimmäisen kuurojen peruskoulun (Ghana Mission School for Deaf) Accraan Osun kaupunginosaan vuonna 1957. (Kuster 2011, 235.) Ghanalainen viittomakieli (Ghanaian Sign Language) pohjautuukin amerikkalaiseen viittomakieleen (American Sign Language) (Oppong 2007, 22). GNAD:n toiminnanjohtajan James Sambianin tietojen mukaan Ghanassa on 13 kuurojen koulua, joissa opiskelee noin 3000 kuuroa oppilasta (Henkilökohtainen tiedonanto 27.2.2013). Armon päiväkotit ovat tietyistä ainoista yksityisistä kuurojen päiväkotista ja koulu (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 24.2.2013). Valtion kouluissa koulutus on ilmaista ja kuurojen kouluja on kaikissa Ghanan kymmenessä läänissä (House of Grace i.a.). Periaatteessa siis tilanne on kuurojen koulutuksen kannalta Ghanassa hyvä. Kuitenkin valtion kuurojen kouluissa opiskelee todennäköisesti vain pieni osa Ghanan kouluikäisistä kuuroista.

Ghanassa peruskoulutuksen lisäksi kuuroille on vain yksi valtion lukio ja kaksi ammatillista oppilaitosta. Huolimatta siitä, että koulutus on ilmaista, ongelmia syntyy usein koulupuvun, kirjojen tai muiden materiaalien hankinnasta sekä oppilaiden kuljetuksista koululle. Osalle kuuroista nämä kustannukset muodostuvat esteeksi koulutukselle. Usein on myös niin, ettei perhe usko kuuron kouluttamisesta olevan hyötyä, eivätkä siksi halua maksaa opiskelusta aiheutuneita kuluja, vaikka se olisikin taloudellisesti mahdollista. (House of Grace i.a. b.)

Ghanan lainsäädännössä on määritelty, että kuuroilla on oikeus ilmaiseen perustason koulutukseen (free compulsory universal basic education). Ghanassa on myös vammaislaki (disability law). (Allen 2008, 66.) WDF WCAR:iin vastan-
neista maista vain kahdella on opetusjärjestelyitä kuuroille varhaisopetuksesta

yliopistolliseen tai ammatilliseen koulutukseen asti, Ghana on näistä maista toinen (Allen 2008, 18). WFD WCAR -kyselyyn vastanneista kuudestatoista maasta ainoastaan kaksi oli vastannut, että valtion tarjoama koulutus tähtäisi kaksikielisyyteen. Tutkimuksen raportissa esitettiin myös epäily, ettei kyselyyn vastattaessa oltu täysin ymmärretty kaksikielisyyden käsitettä. Ghana ei ollut vastannut myöntävästi kaksikielisyyttä koskevaan kysymykseen. (Allen 2008, 18.)

Lähes kaikissa WFD WCAR -kyselyyn vastanneissa maissa, Ghana mukaan lukien, koettiin suurena ongelmana kuurojen lasten luku- ja kirjoitustaidottomuus vielä koulunkäynnin jälkeenkin. Ghanassa kuuroille on kuitenkin tarjolla mahdollisuus yliopistotasoiseen koulutukseen. (Allen 2008, 19, 71.) Tutkimusta varten tekemiäni selvitysten perusteella voin tosin tehdä johtopäätöksen, että käytännössä yliopistotason koulutus ei ole kaikkien saavutettavissa. Ghana oli ainoa WFD WCAR -kyselyyn vastanneista maista, jossa kuuroilla kerrottiin olevan täydet mahdollisuudet käyttää tulkkipalveluita yliopistossa (Allen 2008, 19, 71–72). Ghanassa on päteviä viittomakielentulkkeja Haualandin ja Allenin kyselyn mukaan noin 10 (2009, 71). Viittomakielentulkkiensa saatavuus vaikuttaa kuurojen koulutusmahdollisuuksiin huomattavasti, sillä he eivät voi jatkaa opintojaan peruskoulun jälkeen ilman tulkkausta. GNAD:n puheenjohtajan Emmanuel Sackeyn mukaan Ghanan opetusministeriö ei myöskään kannusta riittävästi viittomakielentulkkiensa ja viittomakielen käyttöön kouluissa. (Hanu 2012, 5.)

Ghanassa viittomakielentulkkipäätöstä järjestetään yliopistossa ja GNADin toimesta. Winneban yliopistossa on hiljattain aloitettu viittomakielentulkkipäätöstä. Tulkkipäätöksen tavoitteena on kouluttaa päteviä viittomakielentulkkeja. WFD WCAR -kyselyssä tuli myös ilmi, että Ghanassa viittomakielentulkkiensä pätevyttä ei kuitenkaan saavuteta akateemisesti, vaan on yleistä, että kuurot opettavat tulkkeja (Haualand & Allen 2009, 73). Ghanan viittomakielentulkkipäätösten ovat saavutettavissa GNAD:in kautta. Myös rahoitus tulkkipäätösiin tulee GNAD:ilta. WFD WCAR -kyselyyn vastanneissa maissa ei ole valtion tarjoamaa viittomakielentulkkipäätösiä ja vain Kamerunissa valtio maksaa viittomakielentulkkiensa palkan. (Allen 2008, 20.)

Ensimmäinen opettajakoulutus kuurojen lasten opettajille perustettiin vuonna 1965 Mampong Akwapimiin. Silloin kuuroja opetettiin puheella ja kuurojen oppilaiden tuli myös itse kommunikoida opetustilanteissa puheella. Koulu siirrettiin myöhemmin Winnebaan, jossa se yhdistyi osaksi Winneban yliopistoa vuonna 1992. (Oppong 2007, 22.) Winneban yliopistossa kuurot voivat opiskella erityisopettajiksi. Opetus tapahtuu suurimmaksi osaksi viittomakielentulkkien välityksellä, eivätkä opiskelijat joudu maksamaan tulkkauksesta. Lisäksi ainakin Akropongin opettajaopistossa on tulkkeja töissä, joten tilanne on vähitellen muuttumassa paremmaksi. Tulkkaus kouluissa ei kuitenkaan ole kaiken kattavaa, sillä on paljon tilanteita, joissa tulkkausta ei ole saatavilla. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 24.2.2013.)

Ghanassa on ollut 1990-luvun alusta saakka mahdollisuus seurata viittomakielisiä ohjelmia televisiosta. Osa näistä ohjelmista on tulkattuja (Haualan & Allen 2009, 37). Ghanan lainsäädännön mukaan valtiolla on velvollisuus järjestää viittomakielentulkkipalveluja (The National Disability Act- ACT 715 The 1992 Constitution of Ghana) (Allen 2008, 78). Ghanan valtio ei kuitenkaan vastaa viittomakielentulkkien palkkauksesta. Kuuron henkilön tai Kuurojen liiton ei pitäisi joutua olemaan yksin vastuussa viittomakielentulkin palkkauksesta. Viittomakielentulkkien tarve on yleisesti paljon suurempi kuin tarjonta. Kuurot joutuvat usein pyytämään viittomakieltä osaavia tuttaviaan tulkkaamaan ilman mahdollisuutta maksaa tulkille palkkaa. Usein tulkeilla ei myöskään ole minkäänlaisia pätevyyttä. (Haualand & Allen 2009, 39–44.) Ghanassa ei ole lakia kuurojen tai vammaisten työelämässä syrjimisestä ehkäisemiseksi. Kuurot on kuitenkin huomioitu, sillä heille on tarjolla erityisesti kuuroille tarkoitettuja palveluita. Palveluita tarjoavat valtio ja GNAD. Palveluiden tarkoitus on auttaa kuuroja työllistymisessä. (Allen 2008, 21–22.)

2.4. Armon päiväkotia ja koulu

House of Grace School for Deaf eli Armon päiväkotia ja koulu on Ghanaan syyskuussa 2008 perustettu yksityinen kuuroille lapsille tarkoitettu päiväkotia ja koulu. (House of Grace i.a. a.) Tutkimuksen teon aikaan luokka-asteita oli kolmanteen

luokkaan asti. Päiväkodin perustaja on Ghanaan avioitunut suomalainen viittomakielentaitoinen diakoniatyöntekijä Hanna Boateng.

Armon päiväkodin ja koulun tavoitteena on tarjota kuuroille lapsille mahdollisuus kommunikointiin ja uuden oppimiseen kielen oppimisen kautta. Lapsille opetetaan viittomakieltä ja toisena kielenä kirjoitettua englantia. Kuuroille lapsille halutaan turvata parempi tulevaisuus, joka saavutetaan koulutuksen kautta. Koulutus helpottaa työllistymistä ja tasavertaiseksi tulemistä kuulevien kanssa. Armon päiväkotia ja koulu haluaa myös edistää myönteistä kuvaa kuuroista ja kuuroudesta. (House of Grace i.a. a.) Armon päiväkodin ja koulun tavoitteena on myös, että koulun lapset voisivat opiskella Armon päiväkodissa ja koulussa aina yläasteelle, ammattikouluun tai lukioon saakka, siten että he siirtyvät aina vuosittain ylemmälle luokka-asteelle (Boateng 2011, 32).

Tutkimusta tehtäessä lasten lukumäärä Armon päiväkodissa ja koulussa kasvoi 48 lapseen. Iältään lapset ja nuoret olivat 3–19-vuotiaita. Oppilaat oli jaettu kuuteen ryhmään: yhteen seimiryhmään, kahteen eritasoiseen esikouluryhmään (nursery ja kindergarten), kahteen ekaluokkalaisten ryhmään ja yhteen ryhmään kolmasluokkalaisia.

Kuuroja lapsia, jotka ovat tähän asti vain pysytelleet kotona, löydetään koko ajan enemmän, joten kouluun olisi tulossa lisää lapsia jatkuvasti. Koulun tilat ovat kuitenkin pienet ja jo nyt lähes äärimmillään käytössä. Armon päiväkotia ja koulu etsii parhaillaan rahoitusta lisärakennuksen saamiseksi. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 24.2.2013.) Huhtikuussa 2013 koulun pihaan aloitettiin uuden luokkahuoneen rakentaminen, jonka pitäisi valmistua nopeasti. Uuteen luokkahuoneeseen sijoittuu seimiryhmä, joka on tähän asti ollut koulun verannalla. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 19.4.2013.) Haaveena on saada myöhemmin yläaste, lukio ja ammatillinen oppilaitos rakennettua toiselle jo olemassa olevalle tontille (Henkilökohtainen tiedonanto, Hanna Boateng 9.4.2013). Armon päiväkodin ja koulun kasvu riippuu rahoituksesta. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 24.2.2013.) Rahoitus Armon päiväkodin ja koulun toimintaan saadaan pääosin Suomesta lahjoituksina Armon päiväkodin ystävät ry:n kautta (Boateng 2011, 32). Rahan puute näkyi ongelmiksi.

na opetuksen järjestämisessä. Armon päiväkodissa ja koulussa oli yksi tietokone koulun rehtorin, opettajien ja lasten yhteisessä käytössä, joten lainasimme välillä omia tietokoneitamme oppitunneille. Myös opetustilat jäävät riittämättömiksi, kun kouluun tulevien lasten määrä kasvaa jatkuvasti. Päiväkodissa ja koulussa on kuitenkin päätetty ottaa yhtä opetusryhmää kohden korkeintaan 10 oppilasta.

Armon päiväkodin ja koulun rehtorin tärkeisiin työtehtäviin kuuluu myös erilaisien avustusten hakeminen. Armon päiväkodin ja koulun rehtori Hanna Boateng pyrkii saamaan erityisopettajaopiskelijan Winneban yliopistosta harjoittelijaksi Armon päiväkotiin ja kouluun. Boateng kertoo harjoittelijan saamisen vaativan useita kysely- ja muistutussoittoja Winneban yliopiston rehtorille. Boateng yrittää saada tukea myös Ghanan opetusministeriöstä ja sukupuoli, lapset ja sosiaalinen suojelu -ministeriöstä. Aiemmat hakemukset eivät ole saaneet hyväksyntää, mutta nyt valtion erityisopetusyksiköstä on luvattu auttaa jatkohakemuksessa, jos hakemus saa taas hylkäävän päätöksen. Tukea on haettu myös useasta muusta paikasta, kuten sosiaalisen hyvinvoinnin toimistosta, josta ohjeistettiin Armon päiväkotia ja koulua hakemaan tukea Unicefilta. Tukien saamiseksi on tehtävä vielä lisää töitä. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 19.4.2013.)

Ghanassa koulu aloitetaan 6-vuotiaana. Opetus on kuitenkin päiväkodin puolella hyvin samankaltaista kuin koulussa. Armon päiväkodissa ja koulussa etenkin vanhemmat oppilaat päiväkodin puolella opiskelevat hyvin koulumaisesti. Koulumaista päiväkotia ei pidetä pienimmille 3–5-vuotiaille lapsille, vaan he saavat paljon aikaa leikkiin, mikä poikkeaa paljon yleisistä Ghanan koulujen käytännöistä. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 6.4.2013.) On tärkeää, että lapsi oppii ghanalaista viittomakieltä ja kirjoitettua englantia ennen, kuin hän siirtyy päiväkodista koulun puolelle (Boateng 2011, 32).

Armon päiväkotia ja koulua käyvät lapset ovat kielelliseltä iältään usein nuoria, vaikka biologista ikää olisikin jo enemmän. Kielellinen ikä määrittelee yleensä luokka-asteen, jolle lapsi sijoitetaan. Käytännössä lähes kaikki Armon päiväkotiin ja kouluun tulevat lapset voidaan alussa määritellä kielettömiksi. Lapset on

Armon päiväkodissa ja koulussa jaettu taitotasojen mukaan kuuteen eri ryhmään. Lasten kehittymistä tarkkaillaan jatkuvasti. Lapsen sijoittumista mietitään uudelleen, jos hän oppii uusia taitoja nopeammin verrattuna muihin saman ryhmän lapsiin tai mahdollisesti jää jälkeen muista. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto, marraskuu 2012.)

Armon päiväkodin ja koulun kaikki opettajat ovat kuuroja. Kielettömien lasten viittomakielen opiskelussa kuurojen opettajien osuus on tärkeä. Kuurojen opettajien avulla lapset saavat natiivin mallin viittomakielestä ja näkevät samalla, että kuuro tosiaan voi opiskeltuaan toimia vaikka opettajana. (Boateng 2011, 32–33.)

Opetussuunnitelma Armon päiväkodissa ja koulussa on Ghanan valtion määrittelemä opetussuunnitelma. Valtion opetussuunnitelman noudattamisen lisäksi Hanna Boateng kertoo Armon päiväkodin ja koulun järjestävän opetusretkiä lapsille. Boateng pitää retkiä erittäin tärkeinä oppimiskokemuksina lapsille, jotka muuten eivät pääse juuri mihinkään kodin ja koulun ulkopuolella. Virallisen opetussuunnitelman lisäksi on tärkeää, että koulu tarjoaa lapsille myös monia muita virikkeitä. Varojen riittäessä tavoitteena on järjestää yksi retki lukukaudessa. Vaihtelua koulupäivien arkeen tuovat myös vaihtuvat vierailijat, opiskelijat ja harjoittelijat. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 6.4.2013.)

Myös esikoulun puolella käytettävä opetussuunnitelma pohjautuu valtion esiopetussuunnitelmaan. Valtion opetussuunnitelmaa on muokattu Armon päiväkodin ja koulun käyttöön lasten tarpeet huomioiden. Valtion opetussuunnitelma on suunniteltu kuuleville, joten esimerkiksi englannin äänneisiin pohjautuvien laulujen tilalle täytyy keksiä kuuroille lapsille soveltuvaa ohjelmaa. Opetussuunnitelman muokkaukselle on tarve siitäkin syystä, että osa valtion esiopetussuunnitelman mukaisesta toiminnasta on kohdennettu erityisesti pikkulapsille. Armon päiväkodin ja koulun esiopetuksessa olevat lapset saattavat olla huomattavasti vanhempia, kuin kuulevat esikoululaiset. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 6.4.2013.)

Vapaaehtoisilla työntekijöillä on tärkeä rooli Armon päiväkodin ja koulun arjessa. Koululla on paljon sellaisia tehtäviä, joita opettajat eivät ehdi tekemään. Opettajat tulevat kouluun pitkien etäisyyksien päästä samaan aikaan lasten kanssa. Vapaaehtoiset muun muassa kirjoittavat puhtaaksi opettajien käsin kirjoittamat kokeet, jotka pidetään kolme kertaa vuodessa. Jos vapaaehtoisia ei olisi, pitäisi kokeiden puhtaaksikirjoitus teettää ulkopuolisilla, mikä tulisi kalliiksi. Vapaaehtoiset tekevät myös paljon muita toimistotöitä. Vapaaehtoisten omien vahvuuksien mukaan he voivat pitää esimerkiksi kädentaito- tai liikuntatunteja. Viittomakielentaitoiset voivat pitää myös tunteja, jotka vaativat kielitaitoa. Tosin joskus tilanne saattaa olla sellainen, että tunteja on välttämätöntä pitää, vaikka kielitaito ei olisikaan täysin riittävä. Vapaaehtoiset toimivat opettajien sijaisina, jos he ovat poissa, sillä Armon päiväkodissa ja koulussa ei ole toimivaa sijaisjärjestelmää. Suomalaiset tukijat saavat usein esimerkiksi valokuvia vapaaehtoisten välityksellä. Suomalaiset vapaaehtoiset ovat tärkeitä myös siksi, että he tukevat Hanna Boatengin käyttämää kasvatustieteologiaa, lempeää kasvatusta. Kasvatus on lasta kuuntelevaa ja lapsia pidetään sylissä ja heille osoitetaan hellyyttä. Lasta ei lyödä tai uhkailla lyömisellä. Kasvatustieteologian toteuttamisessa koulussa on edelleen tehtävää töitä. Hanna Boateng kertoo, että siinä ovat olleet avuksi muut samalla tavoin ajattelevat aikuiset. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 6.4.2013.) Myös Armon päiväkodin ja koulun opettajat ovat vähitellen omaksuneet samankaltaisen kasvatustieteologian. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 2.5.2013).

3 KIELEEN JA KOMMUNIKAATIOTAITOIHIN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT

3.1 Yleistä kielen omaksumisesta

Kommunikointikyky kehittyi jo ennen kielellisiä kykyjä ja luo pohjan lapsen kielenkehitykselle. Kommunikointi vaatii toimiakseen vastavuoroista toimintaa, jossa kommunikointiin osallistuvat lähettävät ja vastaanottavat viestejä yhtä aikaa tai vuorotellen. (Huutanen 2011, 12–13.)

Kielen omaksumisen ikä lapsilla yleensä vaihtelee. Kielellisesti kehittyneimmät kaksivuotiaat osaavat yli 550 sanaa ja vähiten kehittyneet alle 100 sanaa. Vaikka ajoitus vaihtelee, on lopputulos kuitenkin sama. Ertmerin (2007) mukaan myös puhekielisessä ympäristössä elävät kuurot, jotka ovat implantoitu alle kolmevuotiaana, voivat saavuttaa puheenkehityksessä saman tason kuin kuulevat, vaikka kielenkehitys olisikin alkanut myöhässä. (Berger 2011, 166–167.) Jotkut vasta teini-iässä Armon päiväkotiin ja kouluun tulleet lapset ovat oppineet viittomakieltä ja englantia hyvin nopeasti. Toisaalta on myös sellaisia lapsia, jotka ovat tulleet jo varhain kouluun, mutta oppiminen on silti hidasta. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 6.4.2013.)

Lapsilla on synnynnäinen kyky oppia kieltä, sekä halu kommunikoida muiden kanssa. Kuulevat lapset tunnistavat ääniä jo sikiöajan viimeisinä kuukausina, joten kielen havainnointi alkaa kuulevilla lapsilla jo kohdussa. Geneettisen kielenoppimisvalmiuden lisäksi tarvitaan aktiivista vuorovaikutusta ympäristön kanssa. Varhainen kognitiivinen kehitys vaatii virikkeitä ja ympäristöä, jossa lapsi voi olla vuorovaikutuksessa. Ihminen tarvitsee havaintoja, jotta voi toimia ympäristössään. (Berger 2002, 175). Armon päiväkodin ja koulun lapsilta tällainen varhainen aktiivinen vuorovaikutteisuus ympäristön kanssa puuttuu. Suurimmalle osalle lapsista koti tarjoaa vain vähän virikkeitä, eikä lapsi pääse kunnolliseen vuorovaikutukseen juuri kenenkään kanssa. Yhteisen kielen puutteesta johtuen kommunikointi jää alkeelliselle tasolle. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 24.2.2013.)

Vygotskin mukaan vanhempien ja sisarusten esimerkit vaikuttavat lapsen kognitiivisten taitojen muodostumiseen. Lapset muodostavat oman teoriansa maailmasta ympärillään ja roolistaan sen osana. Yleensä kielenkehitys tapahtuu 2–6-vuotiaana, jolloin vanhempien puhe on lapsen kielenkehityksen pohjana ja nopeuttaa tämän kielen oppimista. Tämä vaihe kielenkehityksessä on kielenkehityksen herkkyykskausi. Kielenkehityksen herkkyykskauden aikana sanaston, kieliopin ja lausumisen oppiminen on nopeaa, jolloin lapset puhuvat itselleen, vanhemmilleen ja leluilleen, eivätkä piittaa tekemistään kielellisistä virheistä. Kielen kehittyminen on välttämätön osa ajattelun kehittymistä. (Berger 2002, 175.)

Kommunikaatio lapsen kanssa on 90-prosenttisesti muuta, kuin vain sanoja (Kemppinen 2003, 46). Vastasyntyneet kommunikoivat refleksien, kuten itkun, liikkeiden ja kasvoniilmeiden kautta. Kahden kuukauden ikäisenä vauvan ääninähdykset alkavat olla tarkoituksen mukaisia ja 6–10 kuukauden iässä alkaa jokellus, josta edetään yksinkertaisten sanojen muodostukseen. Noin vuoden ikäisenä lapsi on omaksunut muutamia sanoja, joita kuitenkin usein vain lapselle läheisin henkilö ymmärtää. Lapsen kielenkehitys 13 kuukauden ikäisenä on siinä vaiheessa, että osa natiiveista kielenkäyttäjistä ymmärtää lasta, vaikka tämä ei olisikaan tuttu. Tästä eteenpäin lapsen sanavarasto kehittyy hitaasti ja suunnilleen 18 kuukauden iässä lapsi osaa noin 50 sanaa, minkä jälkeen alkaa nopeamman kehityksen vaihe, jolloin lapsi oppii kolme tai jopa useampia sanoja päivässä.

Kielen kehittymisen edellytyksenä on kielellinen ympäristö. Kielijärjestelmän kehittyminen mahdollistaa ajattelun, ja jotta kieli voisi kehittyä, täytyy symbolifunktion kehittyä. Symbolifunktion kehittyessä lapsi alkaa ymmärtää, että kielessä sanat ovat symboleja, jotka merkitsevät jotakin tiettyä asiaa. Sanoilla on tietynlainen äänneasus. Kielen kehittyminen toimii perustana lapsen itsensä ja häntä ympäröivän maailman jäsentämisessä. (Kemppinen 2003, 44–45.) Viittomakielissä viittomat ja niiden viittomamuodot vastaavat puhuttujen kielten sanoja ja niiden äänneasuja. Viittomakielillä voi keskustella kaikista niistä asioista, kuin puhutuillakin kielillä. (Lappi & Malm 2012, 42.)

3.2 Kuurojen lasten kielenkehitys

Jokellus on kaikille vauvoille ominaista, myös kuurot lapset jokeltavat. Kuurot vauvat kuitenkin aloittavat ääneen jokeltamisen huomattavasti myöhemmin, eivätkä jokella yhtä paljon, kuin kuulevat vauvat. Kuurot lapset myös lopettavat jokeltamisen jonkin ajan kuluttua, sillä eivät kuulon puuttuessa saa auditiivista palautetta. Samaan aikaan, kun kuulevat vauvat alkavat 6–7 kuukauden ikäisinä jokeltaa ääneen, myös kuurot vauvat alkavat jokeltaa manuaalisesti käsillään. Natiivit viittomakieliset vauvat alkavat osoittaa merkkejä viittomakielen ymmärtämisestä 6–8 kuukauden iässä. Viittomien tuottaminen alkaa olla merkitsevää lapsen ollessa noin 12 kuukauden ikäinen (Spencer & Marschark 2010, 73).

Natiivi kuuro lapsi alkaa käyttää useamman yksikön ilmaisuja 15–18 kuukauden iässä, kuten kuulevat lapset (Spencer & Marschark 2010, 73). Lapsi muodostaa ensimmäisiä kaksisanaisia lauseita 21 kuukauden iässä ja kahden vuoden ikäinen kykenee jo muodostamaan monisanaisia lauseita. Viisivuotiaan kielen oppimisessa, puhumisessa ja kuuntelemisessa on yksilöllisiä eroja. (Goldin-Meadow 2003, 57; Berger 2002, 175–176.)

Viittomakielisessä ympäristössä kuuron lapsen kielenkehitys noudattaa pääasiassa samanlaista kehityslinjaa ja aikataulua, kuin kuulevan lapsen kielellinen kehitys. Viittomakieliseen ympäristöön syntynyt lapsi sulautuu automaattisesti kuurojen kulttuuriin ja hänestä tulee viittomakielinen ilman suurempia ongelmia. (Spencer & Marschark 2010, 73; Sacks 48–49; Takkinen 1994, 249). Noin 90 prosenttia kuuroista lapsista syntyy kuitenkin kuuleville vanhemmille, jotka todennäköisesti eivät osaa viittomakieltä. Tämä osa lapsista joutuu oppimaan viittomakielen koulutuksen kautta ja koulutus voidaan aloittaa vasta, kun lapsen kuulovamma on todettu. (Goldin-Meadow 2003, 57–58; Berger 2002, 175–176.) Kuuron lapsen ei ole mahdollista oppia puhuttua kieltä luonnollisin keinoin, vaan puhetta pitää erikseen opettaa (Lappi & Malm 2011, 45).

Marshcarkin ja Hauserin mukaan tutkimuksissa on yleisesti osoitettu, että kuurot lapset pystyvät oppimaan viittomakielen yhtälailla, kuin kuulevat lapset puhutun kielen. (Marshcark & Hauser 2012, 13). Kuuro lapsi ei tarvitse erityisiä kielenkehityksen tukitoimia, jos hän saa olla viittomakielisessä ympäristössä alusta alkaen (Goldin-Meadow 2003, 57). Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kuuro lapsi olisi samanlainen, kuin kuuleva lapsi, joka ei vain kuule. Kuurojen tietoisuus, kognitiiviset kyvyt ja oppimistavat ovat erilaisia kuin kuulevilla. Niin myös opetus ja opetuksessa käytettävät materiaalit on mukautettava kuuron lapsen tarpeisiin sopiviksi. Lapsen yksilöllisten vahvuuksien tunnistaminen on tärkeää ja on myös tärkeää asettaa lapsen toiminnalle korkeat odotukset. (Marschark & Hauser 2012, 13.)

Kuulevat vanhemmat eivät pysty kommunikoimaan yhtä tehokkaasti kuuron lapsensa kanssa kuin viittomakieliset vanhemmat ja se tarkoittaa usein sitä, että lapsi ei saa ympärillään tapahtuville asioille selityksiä. Käyttämämme kieli ei määrittele ajatteluamme mutta kielet joita lapsi oppii sekä tilanne, jossa kieltä opitaan vaikuttavat siihen, millä tavoin tarkastelemme maailmaa. Kieli, oppiminen ja kokemukset vaikuttavat toisiinsa lapsen kehityksessä. (Marschark & Hauser 2012, 22–23.) Kuuron lapsen luontaisin keino viestiä on viittomakieli. Perheissä, joissa vanhemmat eivät viito, on havaittu kuurojen luovan elekieltä. Kuurot lapset voivat viittoa keskenään jopa lauseita muistuttavia jaksoja elekielillä. (Sinkkonen 2000, 110.)

3.3. Sosiaalisten ja kognitiivisten taitojen yhteys

Kielen avulla lapsi oppii uusia asioita. Kielen avulla tapahtuu myös opittujen asioiden ja uusien havaintojen jäsentäminen. Kielen oppimisen kautta lapsen on mahdollista oppia muuttamaan käyttäytymistään sekä suunnittelemaan ja ohjaamaan toimintaansa. Kieli on lapsen väline kommunikointiin ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Kielen avulla lapsi pystyy kertomaan tunteista ja tuntemuksistaan ja ratkaisemaan ongelmia. (Nurmi ym. 2006, 35.)

Lapsi käsittelee tapahtuneita asioita myös leikin kautta, joten leikkiminen on lapselle erityisen tärkeää. Lapsen tulisi saada käyttää omaa ilmaisutapaansa

leikissä ja muodostaa mielipiteensä itselleen sopivinta ilmaisutapaa käyttäen. Lapset kaipaavat hyväksyntää vanhemmiltaan ja ovat myös siihen oikeutettuja. (Kemppinen 2003, 5–10.) Lapsi saattaa tuntea itsensä laiminlyödyksi monesta eri syystä, esimerkiksi jos vanhemmat eivät ymmärrä lapsensa tarpeita. Laiminlyöty lapsi saattaa tuntea itsensä hylätyksi ja ulkopuoliseksi. Hylätyksi itsensä tunteva lapsi ei kykene käsittelemään vaikeita tunteitaan. (Kemppinen 2003, 17–18.) Lapsuudessa käydään läpi monia tärkeitä kehitysvaiheita, jotka luovat pohjan lapsen fyysiselle, psyykkiselle ja sosiaaliselle kasvuille. Kehitysvaiheiden mukaisten tarpeiden huomiointi auttaa lasta voimaan paremmin. Lapsi saattaa jopa sairastua jos häntä hoidetaan vain fyysisten perustarpeiden mukaisesti, mutta kontakti ja vuorovaikutus lapsen ja aikuisen väliltä puuttuu. Vuorovaikutuksen kautta lapsi saa kuvan elämästä. (Kemppinen 2003, 35–37.)

Häiriöt kielenkehityksessä ja ongelmat tunne-elämässä ovat yhteydessä toisiinsa. Yleisiä ongelmia ovat levottomuus ja impulsiivisuus. Vauvan ja vanhempien välinen vuorovaikutus rakentaa pohjan puhutun tai viitotun kielen oppimiselle. Lapsen identiteetin tulee voida rakentua hänen vahvuuksilleen ja hyvälle puolelle, eikä lasta saisi määritellä jonkin puuttuvan ominaisuuden perusteella. (Sinkkonen 2000, 111.) Jos lapsi joutuu kommunikoinnissaan jatkuvasti turhautumaan, kun viestin perille meneminen tuottaa suuria haasteita, aiheutuu siitä helposti raivokohtauksia ja lapsi saattaa lannistua. Varhainen viittomakielinen kommunikaatio taas vaikuttaa positiivisesti lapsen kognitiiviseen ja emotionaaliseen kehitykseen. Viittomakielen käyttäminen olisi tärkeää, vaikka kuntoutusmenetelmä olisi oralistinen. On tärkeää, että lapsella on keino, jolla voi kommunikoida vaivatta. Empatiakyvyn perusta muodostuu, kun lapsi kokee tulevansa ymmärretyksi. Tärkeintä on, että vauvasta saakka lapsi saa kokea hellyyttä ja huolenpitoa, niiden kautta lapsi tuntee olevansa hyväksytty ja rakastettu. (Sinkkonen 2000, 106–107, 110.)

3.4 Toimiva opetus

Toimivaan opetukseen tarvitaan sekä opettajaa että oppilasta. Opetus edellyttää opettajan ohjausta, sillä oppilas ei voi käsitellä pedagogista aineistoa vain

yksin. Opettajan ja oppilaan yhteistyö ja vuorovaikutus mahdollistavat tehokkaan oppimisen. Vuorovaikutuksen toimiessa opettaja opettaa ja oppilas opiskelee, joten molemmat ovat aktiivisia toimijoita jotka vaikuttavat toisiinsa. Opetuksessa kommunikaation tulisi olla vuoropuhelua, joten opettaja ei voi pyrkiä vain yksipuolisesti muokkaamaan oppilasta, vaan tarvitaan ymmärrystä ja vuorovaikutusta. Koulussa kommunikaatio on opettajan hallussa ja opettajan puheet vaikuttavat lapsiin välittömästi. (Hellström 2008, 90–91.)

Hyvässä opetuksessa opettajan, oppilaan ja opiskeltavan aineen väliset suhteet ovat hyviä. Jokaisella tulee olla riittävästi kapasiteettia, opettajalla opettamiseen, oppilaalla opiskeluun sekä opiskeltavaa ainesta täytyy olla riittävästi. Tuloksia saadaan, kun opettaja ohjaa oppilaita yksilöllisesti ja on selkeä sekä innostava. Hyvien tulosten saavuttaminen edellyttää myös, että oppilaiden koti-tausta ja motivaatio ovat kohdallaan. (Hellström 2008, 84.)

3.5 Kaksikielisyys

Skutnabb-Kankaan mukaan suuri osa kaksikielisistä on kaksikielisiä vain pakon sanelemista syistä, jotta pärjäisivät ympäristönsä kanssa. Kaksikieliseksi kasvaminen ei yleensä ole tietoinen valinta. Esimerkiksi ryhmät, joilla ei ole valtaa, joutuvat pakosta opettelemaan ylimääräisiä kieliä. Monissa Afrikan maissa ajatellaan monikielisuuden olevan luonnollista ja on yleistä, että tavalliset ihmiset osaavat kolmea tai neljääkin eri kieltä. (Skutnabb-Kangas 1988, 55–57.)

Kaksikielisuuden määritelmiä on useita. Sosiologisen määritelmän mukaan henkilö on kaksikielinen, kun tämä on oppinut kaksi kieltä syntymästään lähtien syntyperäisiltä kielenkäyttäjiltä, tai on käyttänyt kahta kieltä kommunikoinnissaan alusta alkaen. Kielitieteen asettama määritelmä on paljon laajempi ja sen mukaan jo toisen kielen kanssa kosketuksissa oleminen voi määrittää henkilön kaksikieliseksi. Sosiaalipsykologisen näkemyksen mukaan henkilö on kaksikielinen, kun hän samastuu kahteen kieleen ja kulttuuriin. (Skutnabb-Kangas 1988, 67.)

Viittomakielen näkökulmasta kaksikielisellä koulutuksella tarkoitetaan koulutuksellista näkemystä, jossa ajatellaan viittomakielen olevan luonnollinen kieli. Viittomakieli luonnollisena kielenä muodostuu kuuron lapsen äidinkieleksi. Valtakieli opitaan tällöin toisena kielenä kirjoitetussa muodossa silloin, kun lapsi on siihen kognitiivisella ja kehityksellisellä tasolla valmis. Kaksikielisessä opetuksessa molempia kieliä käytetään jatkuvasti koko opetuksen ajan. (Allen 2008, 19.)

Jos lapsi joutuu käyttämään kommunikoinnissaan vierasta kieltä, hän väsyä opetustilanteessa helpommin ja nopeammin kuin lapsi, joka käyttää äidinkieltään. Vieraskielisessä opetuksessa lapsi ei aina ymmärrä kielellisestä tarjonnasta kaikkea, joten hän saattaa turhautua tunnilla ja käyttäytyä muita häiritsevästi. Opetustilanteet, joissa lapsen kielelliset kyvyt opetuskielessä tai ylipäänsä ovat riittämättömät, ovat hyvin haasteellisia lapselle. (Skutnabb-Kangas 1988, 98–102.) Puutteellinen äidinkiellentaito on esteenä lapsen oppimiselle koulussa. Lapsen puutteellinen äidinkiellentaito vaikeuttaa myös enemmistökielen oppimista. Tästä seuraa kierre, jossa lapsi menettää osan kaikesta opetuksesta, sillä ei ymmärrä enemmistökieltä. (Skutnabb-Kangas 1988, 192.) Kuuroilla ei ole synnynnäistä valmiutta puhumiseen, vaan puhetta joudutaan opettamaan jopa vuosia. Kuurojen visuaaliset valmiudet ovat vahvat, joten kuuro oppii viittomakielen helposti. Kun kuuro on oppinut viittomakielen, on toisen kielen ja kirjoittamisen oppiminen mahdollista. (Sacks 1992, 48–49.) Professori Cummins (1989) mukaan kaikkien kielten hallinta edellyttää samoja perustaitoja (core proficiencies). Taidot jotka on ensikielessä opittu, siirtyvät taidoiksi myös toisen kielen oppimisessa. (Spencer & Marschark 2010, 75.)

Nykyään kuurojen koulutuksessa uskotaankin yleisesti, että yhden kielen (viittomakieli) hallitseminen auttaa toisen kielen oppimisessa (kirjoitettu kieli). Goldin-Meadow toteaa kirjassaan, että on selvää, miksi kuurojen lasten kielenoppimistilanne eroaa suuresti normaalista kielenoppimistilanteesta. Puhuttu kieli ei ole saavutettavissa lapselle, jonka kuulon taso on erittäin vähäinen. Harva kuuro lapsi pystyy oppimaan puhetta kunnolla edes intensiivisen opettamisen ja tehokkaiden kuulolaitteiden avulla. (Goldin-Meadow 2003, 57–58.)

Viittomakielillä ei ole kirjoitettua muotoa, joten kuurojen viittomakielisten täytyy opiskella luku- ja kirjoitustaito jollain toisella kielellä. Koululla on tärkeä rooli viittomakielisen oppilaan kaksikielisyyden kehittämisessä. Viittomakielen ja kirjoitetun kielen tulisi vahvistaa toisiaan. Kuuroille viittomakieli on perusta, jolle uusia taitoja voidaan rakentaa. Yhteiskunnan positiivinen suhtautuminen tukee oppilaan identiteettiä, kun taas kielteinen suhtautuminen saattaa lannistaa lasta ja vahingoittaa oppilaan minäkuvaa. (Hoyer 2012, 29–31.)

4 KIELETTÖMYYS

4.1. Kielettömyyden aiheuttajia

Neurologian professori Oliver Sacksin mukaan ennen kielen oppimista kuuroutuneella lapsella on vaarana, että hänen kielenkehityksensä jää pysyvästi puutteelliseksi ja kielen ymmärtäminen hidastuu. Sacks myös toteaa, että kielenkehityksen kannalta synnynnäinen kuurous on, ainakin potentiaalisesti, huomattavasti pahempaa kuin synnynnäinen sokeus. Tämän vuoksi on ryhdyttävä tehokkaisiin toimiin jo varhaisessa vaiheessa, jotta kielenkehityksen viivästyminen voidaan estää. Sacksin mukaan vain kielen avulla voi saavuttaa täyden ihmisarvon, kommunikoida luontevasti sekä omaksua ja jakaa tietoa. Ilman kieltä ihmisen synnynnäiset kyvyt ja pyrkimykset eivät saa mahdollisuutta toteutumiin, vaan ihminen jää jollain tasolla lähes vammautuneeksi ja eristykseen ympäristöstään. (Sacks 1992, 24–25.)

Inhimillisestä sosiaalisesta ympäristöstä varhain ja pitkään erossa olleen lapsen kehitys häiriintyy. Kehityksen häiriintymisestä taas saattaa seurata esimerkiksi puhumaan oppimisen vaikeutuminen tai se saattaa osoittautua jopa mahdottomaksi. Kielen puuttuminen vaikuttaa ihmisessä moneen muuhunkin asiaan. Ihmisen äly, persoonallisuus ja tunne-elämä voivat kehittyä parhaalla mahdollisella tavalla vain ihmisten parissa. (Sacks 1992, 24–25.) Armon päiväkodin ja koulun rehtori Hanna Boateng kertoo huomanneensa kielen puuttumisen vaikutukset edellä mainittuihin osa-alueisiin havainnoituaan Armon päiväkodin ja koulun lapsia. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 24.2.2012.)

Maailmassa sadat miljoonat ihmiset joutuvat suorittamaan opintonsa ja oppimaan kaiken vieraalla kielellä, jota he eivät välttämättä ymmärrä. Kehitysmaiden kielivähemmistöjen koulutustaso on selvästi alhaisempi verrattuna valtaväestöön. Kielivähemmistöön kuuluvien lasten kohdalla koulun keskeyttäminen on yleisempää ja heistä pienempi osa ylipäättään käy koulussa verrattuna valtaväestöön kuuluviin lapsiin. Koulutuksessa käytettävä kieli ei ole ainoa syy vähemmistölasten kokemaan epätasa-arvoon, vaan siihen vaikuttavat myös muun

muassa aliravitsemus ja sairaudet, vanhempien kouluttamattomuus, lapsityövoiman käyttö, köyhyys ja syrjäseutujen huonot kulkuyhteydet. On kuitenkin selvää, että opetuksessa olisi hyödyllisintä käyttää kieltä, jota oppilaat osaavat parhaiten. (Kosonen 2007, 18–19.)

Kuuron lapsen jääminen koulutuksen ulkopuolelle on Ghanassa yleistä. Syynä siihen, etteivät vanhemmat lähetä kuuroa lastaan kouluun saattaa olla esimerkiksi köyhyys tai kielteinen asenne kuurouteen ja joskus molemmat. Vanhemmat saattavat uskoa, että lapsi alkaa myöhemmin puhua. Osa vanhemmista ajattelee myös, ettei kuuron ole mahdollista oppia. Armon päiväkodin ja koulun rehtori Hanna Boateng on käynyt anoppinsa Salome Ansonin ja muiden koulun työntekijöiden kanssa kiertämässä lähikyliä ja asuinseutuja, saadakseen kuuroja lapsia opiskelemaan Armon päiväkotiin ja kouluun. Boateng kertoo, että heidän on usein täytynyt käydä tapaamassa lapsen vanhempia monta kertaa, ennen kuin he ovat suostuneet päästämään lapsensa kouluun. Lapsen koulun aloittaminen ei vielä riitä, vaan lapsi on myös saatava pysymään koulussa. On monia asioita, jotka vaikuttavat siihen pystyykö lapsi jäämään kouluun. Ilman kummitoimintaa monen lapsen koulunkäynti ei olisi mahdollista. Jos lapsen vanhemmat eivät halua tai heillä ei ole varaa maksaa lapsen koulunkäyntiä, etsitään lapselle kummi tai kummiporukka Suomesta. Perheen heikko taloudellinen tilanne ei siis ole esteenä lasten koulunkäynnille Armon päiväkodissa ja koulussa. (Boateng 2011, 32.) Nyt Armon päiväkoti ja koulu pyrkii etsimään koulunkäynnin tukijoita myös Ghanasta (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 6.4.2013).

On tiedossa myös ghanalaisia kuuroja vanhempia, jotka eivät kommunikoi kuuron lapsensa kanssa, sillä he häpeävät omaa ja lapsensa kuuroutta sekä väheksyvät viittomakieltä. Armon päiväkodissa ja koulussa on lapsi, jonka vanhemmat ovat kuuroja, ja lapsi olisi voinut helposti oppia viittomakielen heiltä. Lapsen äiti kuitenkin hyvin pitkään kielsi lapsensa kuurouden, eikä ole kunnolla kommunikoinut hänen kanssaan. Vielä koulusta lähtöni jälkeen kouluun on tullut kuurojen vanhempien lapsia, esimerkiksi kuurot sisarukset. Sisarukset eivät osanneet viittoja, vaikka heidän vanhempansa ovat viittomakielentaitoisia kuuroja. Siitä, etteivät he osanneet viittoja oikeastaan lainkaan saattoi päätellä, ettei

heille oltu kotona juuri viitottu. Sisaruksille ei myöskään ollut annettu kotona lainkaan viittomanimiä. Ne annettiin heille vasta Armon päiväkodissa ja koulussa. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 24.2.2013.)

Ghanassa ajatellaan myös yleisesti, etteivät kuurot kykene hoitamaan lapsiaan. Monet kuurot vanhemmat luovuttavat kuulevat lapsensa esimerkiksi isovanhempiensa hoidettavaksi. Näin tapahtuu usein perheen painostuksen vuoksi. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 24.2.2013.) Perheissä kuurot kielettömät lapset ovat ulkopuolisia, sillä heidän kommunikointikeinonaan toimii yksinkertainen elekieli. Elekielen avulla voidaan kommunikoida sen verran, että konkreettiset arkiset askareet, kuten veden haku tai lattian lakaiseminen hoituvat. Lapset ymmärtävät vain konkreettisia asioita, eivätkä esimerkiksi tiedä edes omaa tai perheenjäsentensä nimiä. Perheen kanssa keskusteluun osallistuminen ei ole mahdollista. (Boateng 2011, 33.)

Haasteena Ghanassa on myös se, että valtion kuurojen kouluissa on paljon viittomakieltä taitamattomia opettajia. Opetusmenetelmänä käytetään tällöin taululta kopioimista ja puheella opetusta kuuroille oppilaille. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 24.2.2013.) Osa kuuroista lapsista pidetään kotona pitkään ja vaikka perheellä olisikin riittävästi rahaa, lapsi tuodaan kouluun yleensä vasta 7–9-vuotiaana. Monet kuurot pääsevät koulutuksen pariin vielä myöhemmin, vasta murrosiässä. Varattomissa perheissä kuuro lapsi jää yleensä kotiin auttamaan töissä. (Boateng 2011, 33.)

Kuuron lapsen koulun aloittamisikä vaihtelee suuresti siitäkin syystä, että vanhemmat ovat epätietoisia siitä, kuinka kuuron lapsen kanssa tulisi toimia. (Ruuskanen & Säily 2008, 14.) Monet kuurot lapset ovat kouluissa myös sijoitettuna yleisopetukseen kuulevien kanssa, vaikka kuurolle siitä ei juuri ole hyötyä. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 24.2.2013). Esimerkiksi eräs lapsista oli kuulevien koulussa viidenteen luokkaan asti ennen Armon päiväkotiin ja kouluun tuloa. Matematiikassa oppilas pärjäsikin kohtalaisen hyvin. Muissa aineissa lapsi osasi vain kopioida taululle kirjoitetun tekstin vihkoonsa, mutta ei ymmärtänyt kirjoittamaansa. (Boateng 2011, 33.)

Ghanan valtio ei suoraan tue kuuroja tai heidän perheitään kuulolaitteiden tai muiden apuvälineiden hankkimisessa. Valtio kuitenkin tarjoaa asuinalueille rahoitusta (District Assemblies), josta kaksi prosenttia on varattu alueen vammaisille. Vammaiset henkilöt voivat saada rahoitusta hakemuksen perusteella. (James Sambian, henkilökohtainen tiedonanto 8.4.2013.) Kielettömäksi päätyy joskus sellainenkin lapsi, joka voisi kuulokojeen avulla käyttää puhuttua kieltä. Erään oppilaan vanhemman kanssa keskusteltuani kävi ilmi, ettei perheillä ole varaa kalliisiin laitteisiin. Rahan puutteesta johtuen perhe ei ollut hankkinut kuulolaitteita, vaikka oli tutkimuksin todettu, että siitä olisi lapselle hyötyä. Havaintojeni perusteella voin päätellä, että todennäköisesti kaikkia lapsia ei edes tutkita, eikä kuuroutumisen syytä tiedetä.

Lapset alkavat oppia viittomakieltä vasta koulun aloitettuaan, koska heillä ei ole mahdollisuutta oppia sitä kotona. Ghanassa monilla kuuroilla oppilailta on vaikeuksia läpäistä kansallisia päättötestejä, mihin todennäköisesti vaikuttaa se, ettei heillä ole vahvaa viittomakielen pohjaa ennen kouluun tuloa. (Making the avenue open DVD 2008; Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto marraskuu 2012.) Myös pula viittomakielentaitoisista opettajista todennäköisesti vaikuttaa huonoihin koetuloksiin (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 2.5.2013). Kansallinen päättökoe on kaikille yläasteen kolmannen luokan oppilaille sama. Koe on käytössä myös kaikissa muissa englanninkielisissä Länsi-Afrikan maissa. Päättökokeen järjestäjänä ja tarkastajana toimii West African Examination Council. Päättökokeen tulokset määrittävät sen, mihin lukioon oppilas voi päästä. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 7.4.2013.)

4.2. Kielettömyyden vaikutus käyttäytymiseen, itseilmaisuuksiin ja ajatteluun

Kuuron lapsen on lähes mahdotonta kehittyä kielellisesti ympäristössä, jossa hänellä ei ole mahdollisuutta olla kosketuksissa viittomakieleen. Puhekielisessä ympäristössä kuuron lapsen kielelliset kokemukset rajoittuvat vain siihen, mitä hänelle ja hänen ympärillään puhutaan. (Spencer & Marschark 2010, 16.) Puhekielisessä ympäristössä lapsen kielelliset kokemukset jäävät siis varsin vähäisiksi. Kielen kehittyminen siten, että kieli tukisi akateemisten taitojen kehitty-

mistä normaalin kehityskaaren mukaisesti, on haasteellista (Spencer & Marschark 2010, 16).

Edwardsin ja Crockerin (2008) kokoamassa tutkimuksessa osoitettiin, että kuuroilla ja huonokuuloisilla lapsilla on keskitasoa korkeampi riski käytös- ja keskittymisongelmiin. Osaan kuurojen ja huonokuuloisten lasten käytös- ja keskittymisongelmista saattaa löytyä syy kuulovammasta. (Spencer & Marschark 2010, 18–19.) Kuuron lapsen kanssa kommunikoitaessa katsekontaktin saaminen on merkittävää. Kun kuuron lapsen kanssa viitotaan alusta alkaen, hän oppii kommunikoimaan taitavasti, ja sosiaalinen kehittyminen tapahtuu varhain. (Takkinen 1994, 247.)

Kielettömien lasten oppiminen on yksilöllistä. Osa lapsista alkaa heti matkia muita ja tuottamaan viittomia, osa taas tarkkailee muita pitkään ennen kuin aloittavat itse viittomisen. Osa lapsista viittoo, vaikka ei vielä oikein osaisikaan, sillä kommunikoinnin tarve on niin suuri. Monet toistelevat myös viittomia yksinään. (Boateng 2011, 33).

4.3 Kuvauksia kielettömistä lapsista

Oliver Sacks kuvailee Käsien kieli – matka kuurojen maailmaan kirjassaan 11-vuotiaan pojan tarinaa. Poika on syntymäkuuro, mutta kuurous havaittiin vasta pojan ollessa nelivuotias. Vauvan kuurous saattaa Sacksin mukaan jäädä vanhemmilta helposti huomaamatta, ja se todetaan vasta kun lapsi ei alakaan puhua. Sacksin kuvailema Joseph oli määritelty ensin kehityshäiriöiseksi, sitten autistiseksi. Kun lopulta huomattiin hänen olevan kuuro, ajateltiin kuitenkin yhä, että hän olisi myös jälkeenjäännyt. (Sacks 1992, 56.)

Joseph ei kyennyt kommunikoimaan, mutta hänestä näkyi tarve kommunikoida ja saada yhteys muihin ihmisiin. Hän ei tiennyt, millä tavalla yhteyden muihin olisi voinut muodostaa, sillä hän ei osannut puhua, kirjoittaa tai viittoa. Kommunikoinnissaan hän käytti pantomiimia ja elekieltä, sekä piirsi taitavasti. Poika tarkkaili puhuvia tai viittovia ihmisiä tarkasti, mutta oli kuitenkin vetäytyvä. Hän

ymmärsi puhuvien ihmisten välillä tapahtuvan jotain, mutta ei ymmärtänyt miksi ja mitä tapahtui. (Sacks 1992, 56–57.)

Myöhemmin viittomakielen oppiminen aiheutti pojalle iloa, eikä hän olisi halunnut lähteä koulusta lainkaan. Kotiin meno tarkoitti pojalle sitä, ettei siellä kukaan kommunikoinut hänen kanssaan, eikä hän voinut seurustella läheistensä kanssa. Muuten Joseph yksitoistavuotiaana toimi kuten ikäisensä, mutta kielen oppiminen oli vasta aluillaan. (Sacks 1992, 57.)

Joseph ei kyennyt kertomaan itselleen tapahtuneista asioista. Hän ei edes ymmärtänyt kysymystä, joka hänelle esitettiin. Josephin historian taju ei ollut jäsentynyt, eikä hän kyennyt erottamaan eilisen päivän tapahtumia vuosi sitten tapahtuneesta. Hän eli vain nykyhetkessä. Josephin kielellisistä ongelmista huolimatta Sacks kuvailee häntä älykkääksi. Joseph osasi piirtää hyvin ja ymmärsi visuaalisia käsitteitä. Häneltä kuitenkin puuttui mielikuvitus ja abstraktien asioiden sekä vertauskuvien tajuaminen oli Josephille mahdotonta. Hän ei kyennyt leikkimään ja pohtimaan asioita tai suunnittelemaan mitään. Joseph ei kyennyt saavuttamaan ihmiselle normaalia symbolitasoa. (Sacks 1992, 58–63.)

Sacks kertoo kirjassaan myös toisesta syntymäkuurosta pojasta Manuelista, joka yhdeksänvuotiaaksi saakka eli ilman kieltä. Koska poika eli perheensä kanssa kiertolaiselämää, ei tämä ollut koskaan saanut minkäänlaista opetusta, eikä ollut tavannut toista kuuroa. Pojan perhe kuitenkin rakasti häntä ja antoi tälle erilaisia tehtäviä hoidettavaksi. Sacks kuvailee Manuelia lämpimäksi, helläksi ja henkisesti täysin normaaliksi. Kun Manuel yhdeksänvuotiaana meni kuurojenkouluun, epäiltiin kykeneekö hän oppimaan ikänsä vuoksi enää kieltä sujuvasti. Jo kolmen kuukauden aikana poika kuitenkin oppi viittomakieltä ja italiaa. Hän myös osoitti kiinnostustaan viestimiseen, kyseli paljon ja osoitti älykkyyttään. Sacks pohtii poikien kielenkehityksen eroja ja niiden syitä ja toteaa, että ehkä olennaisin ero heidän välillään on se, että Manuelia oli aina rakastettu, hänet oli otettu kaikkeen mukaan ja häntä oli myös kohdeltu täysin normaalina. Josephia kohdeltiin usein jälkeenjääneenä ja autistisena, ja hän koki olevansa syrjitty ja ulkopuolinen, toisin kuin Manuel. Sacks epäileekin tunneteki-

jöiden suurelta osin vaikuttavan kielen oppimisen onnistumiseen herkkyyksiän kohdalla tai sen jälkeen. (Sacks 1992, 63–64.)

.

5. TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN ARMON PÄIVÄKODIN JA KOULUN ARJESSA

5.1 Aineiston keruu

Tässä ja seuraavassa luvussa kerron Armon päiväkodissa ja koulussa tekemästäni tutkimustyöstä. Palaan myös aiemmissa luvuissa esitettyihin kirjallisuudesta esiin nousseisiin näkökohtiin. Tutkimuksen aineistonkeruumenetelminä käytin osallistuvaa havainnointia, teemahaastatteluita ja sähköpostikyselyä. Teemahaastatteluiden avulla sain toisen käden tietoa kuuroilta opettajilta kuurojen lasten kouluoloista Ghanassa. Hankin tietoa tutkimustani varten työskennellessäni Armon päiväkodissa ja koulussa kolmen kuukauden ajan syksyllä 2012. Tiedon hankinta tapahtui teemahaastatteluiden lisäksi osallistuvan havainnoinnin avulla ja myöhemmin Suomesta käsin sähköpostikyselyllä. Osallistuva havainnointi ei ollut systemaattista alkuperäisistä suunnitelmista huolimatta. Aktiivisen työskentelyn ja tutkimuksen tekemisen yhdistäminen aiheutti sen, ettei säännöllisen ja strukturoidun tutkimuksen toteuttaminen ollut mahdollista. Kolme kuukautta on lyhyt aika kielen oppimisen ja sen vaikutusten havainnointiin, mutta havaitsin silti useissa lapsissa merkittäviä muutoksia.

5.1.1. Osallistuva havainnointi

Tutkija soveltaa osallistuvaa havainnointia tutkimusmenetelmänään silloin, kun hän kerää tutkimusaineistoaan empiirisesti eli omien kokemustensa kautta kentältä. Tutkija on siis mukana erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa, kohtaa ja kommunikoi ihmisten kanssa ja havainnoi ihmisten toimintaa ympärillään. Tutkija hankkii aineistoa havainnoimalla sosiaalisia tilanteita tavoitteenaan tutkia niitä. (Vasenkari i.a. 5–6.)

Osallistumisen ja havainnoinnin käsitteet ovat keskenään ristiriitaisia, mikä tekee osallistuvasta havainnoinnista haastavaa. Osallistuminen edellyttää aktiivista läsnäoloa suhteessa tutkittaviin. Kuitenkin tutkittavan kohteen havainnointi on mahdollista vain hieman etäämmältä. Tutkijan haasteena on siis olla samanai-

kaisesti läsnä, jotta voi osallistua, mutta kuitenkin etäällä, jotta havainnointi on mahdollista. Hermeneuttisen ajattelun mukaan tutkija osallistuu aktiivisesti tutkimusaineistonsa tuottamiseen ja havainnoi ympärillään tapahtuvia asioita. Havaintojensa pohjalta tutkija tekee tulkintoja, mutta ymmärtää kuitenkin, ettei pysty kertomaan koko totuutta. (Vasenkari i.a. 8–9.)

Havainnoin lasten käyttäytymistä ja opettajien toimintaa samalla, kun toimin itse aktiivisena osana ympäröivää toimintaa avustamalla ja tarvittaessa toimimalla myös opettajien sijaisena. Päivät olivat usein raskaita, etenkin alkuvaiheessa, kun opettajia oli paikalla hyvinäkin päivinä vain kaksi tai kolme. Käytin osallistuvassa havainnoinnissa apuna tilanteiden videointia, joten minun oli mahdollista palata osaan havainnointitilanteista vielä myöhemmin Suomessa. Osallistuvan havainnoinnin tuloksia käsittelen opinnäytetyöni kuudennessa ja seitsemännessä luvussa.

5.1.2 Teemahaastattelut

Teemahaastattelulle on tyypillistä, että haastattelu keskittyy tiettyihin teemoihin. Teemahaastattelu ei ole täysin strukturoitu tutkimusmenetelmä, sillä kysymykset eivät ole tarkasti muotoiltuja ja järjestelmällisesti esitettyjä. Haastattelun aihepiirit ovat kuitenkin jo etukäteen tiedossa, joten teemahaastattelua kutsutaankin puolistrukturoiduksi menetelmäksi. (Hirsjärvi & Hurme 1995, 35–36.)

Haastattelin opinnäytetyötäni varten kuutta opettajaa, jotka työskentelivät tai olivat työskennelleet opettajina Armon päiväkodissa ja koulussa. Haastattelut olivat teemahaastatteluita, joissa käytin avoimia kysymyksiä. Haastattelin opettajien lisäksi myös muutamia oppilaiden vanhemmista teemahaastattelun muodossa avoimin kysymyksin. Tutkimuksen tuloksissa perehdyn kuitenkin enemmän opettajien haastatteluihin.

Haastatteluissa tarvitsin apua koulun rehtorilta, Hanna Boatengilta, sillä ghanalaisen viittomakielentaitoni eivät vielä riittäneet niiden tekemiseen yksin. Kaikki opettajat olivat ghanalaisia kuuroja ja käyttivät kommunikoidessaan ghanalaista

viittomakieltä. Boateng toimi vapaamuotoisesti tulkkinani ja saattoi välillä kommentoida joitain asioita tai auttaa minua muotoilemaan kysymyksiä helpommin ymmärrettäviksi. Kaikille opettajille ei esitetty samoja kysymyksiä, eivätkä kysymykset olleet aina samassa muodossa. Samoin vanhempien haastattelukysymyksissä ja kysymysten asettelussa tapahtui variaatiota. Haastattelun pääteema kuitenkin oli sama kaikkien haastatteluiden kohdalla. Vanhempia haastatellessani toimin osassa haastatteluista yksin, kun haastateltavan englannin kielen taito oli riittävä. Kun haastateltava ei ollut englannin kielen taitoinen, oli apunani Hanna Boatengin anoppi ja koulun työntekijä Salome Anson. Hänen avullaan pääsin haastattelemaan sellaisia vanhempia, joiden kanssa en yksin olisi pysynyt kommunikoimaan. Haastatteluissa haasteena oli muun muassa se, ettei käytössä ollut ammattitulkkia ja haastattelut toteutettiin joko englanniksi, suomeksi ja ghanalaisella viittomakielellä tai englanniksi ja ghanalaisella heimokielellä twiksi tai gaksi.

5.1.3 Sähköpostikysely

Palattuani takaisin Suomeen olin vielä useaan otteeseen yhteydessä Armon päiväkodin ja koulun rehtoriin Hanna Boatengiin. Esitin hänelle sähköpostin välityksellä kysymyksiä opinnäytetyöhön liittyen. Osaan kysymyksistä Hanna Boateng vastasi itse ja osan hän ystävällisesti välitti eteenpäin esimerkiksi GNAD:n toiminnanjohtajalle James Sambianille.

5.2 Aineiston käsittely

Haastatteleman opettajat olen nimennyt yksityisyyden säilyttämiseksi yksinkertaisesti opettaja A, opettaja B, opettaja C, opettaja D, opettaja E ja opettaja F. Myöskään lasten tai heidän vanhempiensa nimiä ei ole mainittu, jotta heitä ei voisi tunnistaa.

Opettajien haastattelut olen aineiston haastavuuden vuoksi (ghanalainen viittomakieli) koonnut opinnäytetyöhön liitteeksi referoidussa muodossa. Vanhempien haastatteluista olen käyttänyt opinnäytetyöhön muutamia otteita kuvatak-

seni heidän kokemuksiin kuuroon lapseensa liittyen. Tutkimustuloksia ei ole eritelty aineistonkeruumenetelmien mukaisesti, vaan tulokset käsitellään teemoittain. Esitetyt tutkimustulokset on siis koottu yhteen kaikista käyttämistäni aineistonkeruulähteistä. Alla taulukossa ovat tärkeimmiksi nousseet teemat opettajien haastatteluista. Opettajien vastauksia ja muita tutkimuksen tuloksia käsitellään seuraavassa luvussa.

1. Opettajien kokemukset muista kouluista ja niiden vertailua kokemuksiin Armon päiväkodista ja koulusta
2. Armon päiväkodin ja koulun vahvuudet ja kehittämiskohteet
3. Opettajien työskentelyn kehittäminen ja tuen tarve
4. Lasten ongelmat ja niihin puuttuminen
5. Lasten tulevaisuus
6. Yhteistyö koulun ja kodin välillä
7. Koulunkäynnin aloittamisen vaikutukset kielettömään kuuroon lapseen
8. Koulunkäynnin aloittamisen haasteet

Kuva 1. Opettajien haastatteluiden teemat

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

6.1 Näkemyksiä ja kokemuksia kuurojen koulutuksesta

Armon päiväkodin ja koulun kaikki opettajat ovat viittomakielentaitoisia kuuroja, joten opetus tapahtuu aina viittomakielellä. Opettajat eivät ole käyneet opettajakoulutusta. Koulutettuja opettajia on vaikea saada Armon päiväkotiin ja kouluun, sillä koululla ei ole varaa maksaa opettajille samantasoista palkkaa, kuin valtion kouluissa (Boateng 2011, 32–33). Kolme opettajista on opettanut jo pidempään Armon päiväkodissa ja koulussa. Syksyn 2012 aikana Armon päiväkotiin ja kouluun palkattiin kaksi uutta opettajaa. Yksi haastatelluista opettajista ei toiminut opettajana opinnäytetyön teon aikaan, vaan opiskeli opettajan pätevyyttä opistotasoisessa koulutuksessa. Eräs toinen opettajista opiskelee opettamisen ohella.

Opettajien haastatteluissa esitin kysymyksiä opettajien omista kokemuksista sekä opetuksesta Armon päiväkodissa ja koulussa. Halusin tietää opettajien omista opiskelukokemuksista, sillä lasten haastatteleminen oli puutteellisen kielitaidon vuoksi mahdotonta. Opettajia haastatteleamalla sain kuitenkin näkemyksen siitä, mitä Armon päiväkodissa ja koulussa opiskelevat lapset saattavat kokea. Kysyin opettajilta, minkä asioiden he kokevat olevan hyvin Armon päiväkodissa ja koulussa, ja olisiko heidän mielestään joitain asioita koulussa vielä kehitettävä. Kysymys antoi opettajille mahdollisuuden kertoa kehitysideoitaan koululle. Halusin myös tietää, millaiset asiat opettajat kokivat haasteelliseksi työssään. Kysyin opettajilta lasten kielen oppimisesta ja siitä muutoksesta, mikä lapsessa tapahtuu, kun hän pääsee opetuksen pariin. Opettajat kertoivat haastatteluissa myös lapsuutensa koulunkäyntiin liittyviä kokemuksia.

Opettajien kokemusten mukaan useat kuurojen kouluista ovat sisäoppilaitoksia, jossa kuurot opiskelevat ja asuvat. Useimmat opettajista korostivat, että tärkeä tekijä Armon päiväkodissa ja koulussa on kannustava ilmapiiri. Havaitsin itsekin, että kannustavan ilmapiirin ja hyväksytyksi tulemisen tunteen avulla lasten on helpompaa ottaa kontaktia opettajiin ja muuhun henkilökuntaan. Opettaja D kertoi

lasten oppimisen olevan nopeampaa verrattuna muihin kuurojen kouluihin, sillä joissakin kouluissa opetuksessa ei käytetä viittomakieltä, vaan opettajat käyttävät puhetta opettaessaan kuuroja lapsia. Myös opettaja A sanoi, oppimisen olevan helpompaa ja nopeampaa jos opetus on viittomakielistä.

Opettaja A kertoi kokemuksistaan koulussa, jossa itse aiemmin opiskeli. Opettajan A:n käymässä koulussa osa opettajista ei osannut viittoa lainkaan, jolloin opetuksen seuraaminen tuntui raskaalta ja oppiminen oli vaikeaa. Kuitenkin osa opettajista piti tuntinsa viittomakielellä, jolloin opettaja A kertoi opetuksen seuraamisen tuntuneen mukavalta. Opettaja B kertoi, että muissa kouluissa ei anneta kotitehtäviä ja lapset voivat vain vapaasti leikkiä ja juoksennella ympäriinsä koulupäivän ajan. Tunneilla opettaja saattaa nukkua tai hoitaa omia asioitaan. Opettaja D kertoi opetuksen olevan laadukkaampaa Armon päiväkodissa ja koulussa, sillä siellä rehtori on jatkuvasti paikalla koulussa ja valvoo opetusta. Muissa kuurojen kouluissa rehtorit useimmiten vain pysyttelevät toimistoissaan, eivätkä ole kiinnostuneita siitä, mitä tai miten opettajat opettavat. Saattaa olla, että opettaja käy koulussa vain tienäämassa rahansa, eikä ole kiinnostunut lasten opetuksesta lainkaan. Armon päiväkodissa ja koulussa rehtori on toiminnassa mukana ja auttamassa opetuksessa.

Kaikkien opettajien vastauksista ilmenee se, että Armon päiväkodin ja koulun säännöt ja toimintatavat eroavat muista kouluista, joista heillä on kokemusta. Opettajat kertoivat itse opiskelleensa kouluissa, joissa opettajat eivät käytä viittomakieltä opettaessaan kuuroja. Opettajien vastauksista on selvästi nähtävissä, että kuuron on vaikea seurata puhuttua opetusta, jolloin oppiminenkin on hankalaa.

Armon päiväkodin ja koulun periaate suosia kuuroja viittomakielisiä opettajia on hyvä. Kielettömät lapset, jotka ovat kielellisessä kehityksessään jo muutoinkin jäljessä normaalia ikätasoa, saavat kuuroilta opettajilta natiivin kielenkäyttäjän kielimallin. Koulussa panostetaan myös kirjoitetun englannin kielen opiskeluun, jotta lapset oppivat viittomakielen lisäksi enemmistökielen. Kun lapsi tulee Armon päiväkotiin ja kouluun, tavoitteena on kaksikielisyys. Opetuskielinä käytetään ghanalaista viittomakieltä ja kirjoitettua englantia. Vaikka englanti on Gha-

nassa virallinen kieli, vanhempien kielitaito saattaa rajoittua vain johonkin heimokielistä, jolloin yhteistä kieltä ei lapsen kanssa tule olemaan, vaikka lapsi oppisikin englantia. Myös vanhempien kirjoitustaito tai sen puute saattaa rajoittaa lapsen kanssa kommunikointia kirjoitetulla englannilla, vaikka lapsi siihen pystyisikin. (Boateng 2011, 33).

Ghanan yleinen asenne lasten kurinpitoon ja opettajan vallankäyttöön käy ilmi opettajien vastauksista. Ghanassa on yleistä, että koululla lasta rangaistaan lyönnein tai kepillä, jos tämä on tehnyt jotain väärin. Useimmat Armon päiväkodin ja koulun opettajista kertovatkin, että he ovat huomanneet Armon päiväkodin ja koulun säännöt hyväksi, sillä Armon päiväkodissa ja koulussa lasta ei lyödä ja heistä pidetään huolta. Esimerkiksi opettaja A kertoo huomanneensa, että lapset oppivat ilman lyömistäkin. Toisaalta opettaja E kertoi lasten käyttäytyvän välillä huonosti ja osoittavan epäkunnioitusta opettajaa kohtaan. Opettaja E epäili, että huono käytös ja kunnioituksen puute johtuvat siitä, että rangaistuksena ei käytetä keppiä. Toinen opettaja C kertoi, että esimerkiksi koulussa, jossa hän oli itse aiemmin opiskellut, lapsia rangaistiin lyönnein tai kepillä, jos tämä oli tehnyt jotain väärin. Kuten opinnäytetyöni teoriaosuudessa on esitetty (luku 3), olisi huolenpito lapsesta sekä kommunikointi lapsen ja opettajan välillä tärkeää. Opettaja C kuitenkin kertoi, että muissa kouluissa kommunikointi opettajan ja oppilaan välillä usein puuttuu.

Opettaja F:n mukaan sisäoppilaitos olisi kuuroille parempi opiskelumuoto, sillä silloin lasten opiskeluun pystyisi opettajana vaikuttamaan koulupäivän jälkeenkin. Haastattelussa kävi kuitenkin ilmi myös sisäoppilaitosten huonoja puolia kuten sen, että siellä esiintyy varastelua ja oppilaille saattaa tulla kiusauksia tehdä kiellettyjä asioita öisin, kun opettajat eivät ole valvomassa. Voidaan myös kysyä, mitä hyötyä on opettajan mahdollisuudesta vaikuttaa lasten opiskeluun koulupäivän jälkeen, jos opettaja ei ole koulupäivän aikana kiinnostunut opettamisesta. Haastatteluiden ja lukemani kirjallisuuden perusteella voin todeta, että oppilaat oppivat parhaiten kannustavan ja opetuksesta kiinnostuneen opettajan johdolla.

Opettaja B kertoi, että hänet vietiin kuuroutumisensa (4-vuotiaana) jälkeen kuurojenkouluun. Vaikka kyseessä oli kuurojenkoulu, opetus oli yhteistä kuulevien kanssa. Kuulevien kanssa yhteisessä koulussa opetus ja muu kommunikointi tapahtui aina puheella, joten myös kuurojen piti käyttää puhetta kommunikoidessaan opettajien kanssa. Hän oli ehdottanut koulussa, että kuurot ja kuulevat jaettaisiin omiin ryhmiinsä, sillä kuurojen oli vaikea ymmärtää puhuttua opetusta. Ryhmiin jakaminen toteutettiin, mutta vasta sitten, kun opettaja B oli jo vaihtanut koulua. Opettaja B oppi viittomakielen vasta yläasteikäisenä, kun hän siirtyi kuurojen kouluun jossa opetus oli viittomakielistä.

Armon päiväkodissa ja koulussa vastuu koulupäivän toiminnasta ja sen sujumisesta on opettajilla. Lapset saavat olla lapsia. Lapset saavat hoitaakseen pienempiä askareita, mutta silloinkin organisointi ja päävastuu ovat opettajalla. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 9.4.2013). Valtion kuurojen koulussa Mampongissa oppilaille on itsellään suuri vastuu koulun toiminnasta. Koulussa vanhemmat oppilaat huolehtivat koulun yleisestä järjestyksestä. Heidän vastuullaan on se, että koulu pysyy siistinä, oppilaat tulevat ajoissa kouluun ja koulun sääntöjä noudatetaan. Vaikka kyseessä onkin kuurojen lukio, ei opetus ole aina kuuroille oppilaille parhaalla tavalla toteutettu. Uudet opettajat eivät usein osaa viittoa, joten oppilaat opettavat heitä. On tärkeää oppia ensin sormiaakkoset, jotta unohtuneen viittoman voi tarvittaessa tarkistaa. Kuitenkin uuden opettajan opetuksen alkuajat kuluu hukkaan ennen, kuin opettajan kielitaito vahvistuu. Osa opettajista ei edes opettele viittomaan, vaan yrittävät vain puhua tunneilla ja kirjoittaa taululle. Tällainen opetustyyli on kuitenkin erittäin huono kuuroja opettaessa. Oppilaiden koetulokset ovat huomattavasti parempia jos heitä opettaa kuuro opettaja. (Making the avenue open DVD 2008.)

Kolme viidestä haastattelemastani opettajasta piti englannin kielen opiskelua ja opettamista erityisen haastavana. Opettajat kokivat itsekin tarvitsevansa lisää englannin kielen opetusta. Kaikki heistä kokivat, että kirjoitetun englannin kielen opiskelu on lapsille tärkeää. Opettaja D mainitsi, että lasten olisi tärkeää oppia kommunikoidaan kirjoitetun englannin avulla, jotta he pystyvät tulevaisuudessa toimimaan tilanteissa kuulevien kanssa, vaikka tulkkia ei olisikaan paikalla.

Seuraava taulukko on koottu haastattelemieni opettajien vastauksista. Yhteen-
veto kuvaa opettajien kokemuksia ghanalaisissa kouluissa ja vertailee niitä ope-
tukseen Armon päiväkodissa ja koulussa.

Armon päiväkotia ja koulu	Muut koulut
<ul style="list-style-type: none"> • Kaikki opettajat ovat kuuroja • Kaikki opetus tapahtuu viittomakielellä • Säännöt kieltävät lasten lyömisen • Paljon virikkeitä • Lapsille annetaan kotitehtäviä • Lapsia kannustetaan • Lasten kanssa kommunikoidaan • Koulun ilmapiiri on rakastava ja hyväksyvä • Opettajat huolehtivat lapsista • Päiväkoulu • Lasten opiskeluun ei voi vaikuttaa koulupäivän jälkeen • Rehtori valvoo opetusta • Rehtori on toiminnassa mukana • Rehtori auttaa opetuksessa • Lapsista huolehditaan • Varasteluun ei ole samanlaista mahdollisuutta kuin sisäoppilaitoksissa 	<ul style="list-style-type: none"> • Opettaja on kuuleva • Opettaja ei osaa viittoa • Opetus tapahtuu puheella ja taululle kirjoittamalla • Osa opettajista vain puhuu kuuroille lapsille • Osa opettajista osaa viittoa, jolloin opetusta on mukava seurata • Osa opettajista ei osaa viittoa, jolloin opetuksen seuraaminen on raskasta • Lapsia lyödään rangaistuksena tai hänet voidaan erottaa koulusta • Lapsia kannustetaan vähemmän • Ei ollenkaan tai ei yhtä paljon virikkeitä • Ei anneta kotitehtäviä • Monet ovat sisäoppilaitoksia • Sisäoppilaitoksessa opettaja voi vaikuttaa lapsen opiskeluun koulupäivän jälkeenkin • Opettaja ei ole kiinnostunut opettamisesta • Yhteiskoulu kuulevien kanssa • Kommunikointi opettajan ja oppilaan välillä puuttuu • Rehtorit pysyttelevät toimistoissaan • Rehtorit eivät kontrolloi opetusta • Lapset varastavat • Sisäoppilaitoksissa lapsille tulee kiusauksia yöllä, kun opettaja ei ole valvomassa

Kuva 2. Yhteenveto opettajien kokemuksista ghanalaisissa kouluissa ja vertailu Armon päiväkotiin ja kouluun

Yhteenveto perustuu yksittäisten opettajien yksittäisiin kokemuksiin, joten johtopäätöksiä ei voi laaja-alaisesti yleistää. Kuitenkin taulukosta saa osviittaa siitä, millaista kuurojen lasten koulunkäynti on Ghanassa. On ehkä tarpeen huomioda, että Armon päiväkodin ja koulun rehtori oli paikalla kaikkien opettajien haastatteluissa, mikä on saattanut vaikuttaa opettajien vastauksiin.

6.2 Kodin ja koulun yhteistyön haasteita

Vanhempien ja opettajien tulisi keskittyä kuuron lapsen kanssa kommunikoinnin onnistumiseen. Kun kommunikoinnille ei ole esteitä, kuuro lapsi oppii yhtä tehokkaasti kuin kuulevakin. (Marscharck & Hauser 2012, 13.) Opettaja F kertoi, että vanhemmat eivät usein tiedä, mitä kuuron lapsen kanssa tulisi tehdä. Vanhempien taloudellinen tilanne vaikuttaa myös lapsen koulutukseen pääsemiin merkittäväällä tavalla. Jos kuuro on rikas, on tällä varaa hankkia itselleen tulkki kaikkiin haluamiinsa tilanteisiin.

Opettajien ja vanhempien haastatteluissa kävi ilmi, että usean lapsen käyttäytyminen on muuttunut radikaalisti sen jälkeen, kun viittomakielen opiskelu on alkanut. Kuten tutkimuksen teoriaosuudesta (luku 3) käy ilmi, lapsen maailma alkaa avartua, kun lapsi oppii viittomia ja alkaa ymmärtää mitä hänelle viitotaan. Ympäröivään maailmaan tutustuminen kielen avulla antaa lapselle selityksiä asioille jotka tapahtuvat hänen ympärillään. Kielen oppiminen rauhoittaa lasta.

Ghanassa kuurojen lasten vanhemmat eivät usein koe viittomakielen opiskelua tarpeelliseksi, sillä arkipäiväinen kommunikointi, kuten veden hakuun tai siivoukseen liittyvät asiat tulevat hoidetuksi. Osa vanhemmista taas toivoo, että lapsi alkaa myöhemmin puhua, eivätkä sen vuoksi viito lapselle (Boateng 2011, 33). Sekä opettajien että vanhempien haastatteluiden perusteella voin todeta, että lasten kotona käytetään harvoin viittomakieltä.

Koska kotona ei käytetä viittomakieltä, kuuro lapsi ei saa tietoa edes lähimmistä ihmisistä ympärillään, vaan elää vain sen konkreettisen tiedon varassa, mitä ympäristöstä on mahdollista saada näkemällä ja koskettamalla. Kuulevat lapset

sen sijaan oppivat jatkuvasti tiedostamattaankin muun muassa television ja radion välityksellä sekä kuuntelemalla ympärillään olevia ihmisiä. Kuuron on hankalaa saada ympäröivästä maailmasta tietoa kuulevassa ympäristössä, joten tiedostamatonta oppimista ei juuri tapahdu. Kuuron täytyy erikseen opiskella kaikki tieto. Kuurojen yhteisössä tiedon saanti todennäköisesti helpottuu jonkin verran, kun ympärillä on viittomakielisiä, jotka keskustelevat asioista keskenään. Kodin ja koulun yhteistyö on tärkeää. Kotona kuuro ei välttämättä osaa kertoa esimerkiksi olevansa sairas. Kommunikaation puutteen vuoksi saattaa olla, ettei kuuro pääse hoitoon ajoissa tai saa väärää lääkettä. Opettaja F:llä oli kokemusta tällaisesta tilanteesta.

Opettaja D kertoi lapsuudestaan, jolloin hän ei saanut koskaan viittoa vanhempiensa seurassa, sillä vanhemmat häpesivät lapsensa kuuroutta. Opettaja D kertoi sen tuntuneen pahalta, kun aina hänen yrittäessään sanoa jotain, hänet hiljennettiin. Opettaja D kertoi tullessa surulliseksi, kun hänet syrjäytettiin hiljentämällä.

Opettaja F kertoi, ettei hänen äitinsä hyväksynyt häntä kuurouden takia ja että äiti luuli, ettei opettaja F voisi menestyä ja käydä töissä. Opettaja F kertoi kuitenkin tienneensä silti itse työskentelyn olevan mahdollista, ja että myös monen kuulevan elämä on hankalaa. Esimerkkinä tästä hän kertoi, että maailmassa on myös paljon köyhiä kuulevia kuten kuurojakin, joiden asiat ovat huonosti. Opettaja F kertoi myös yrittäneensä saada vanhempiaan opiskelemaan viittomakieltä, mutta vanhemmat eivät ole halunneet oppia. Vanhemmat ovat sanoneet, että viittomakielen opiskelu olisi liian vaikeaa. Vanhempiensa kanssa kommunikoidessaan opettaja F käyttää kotiviittomia, mutta niitä on joskus vaikea ymmärtää.

Huomasin vanhempien haastatteluja tehdessäni sen, että vanhemmat tietävät kovin vähän kuuroudesta ja kuurosta lapsestaan. Vanhemmat kokivat, ettei heillä ole aikaa opiskella viittomakieltä vaikka mielenkiintoa olisikin. Perheellä saattaa olla rahaa niin vähän, että heidän on pakko tehdä töitä myöhäiseen iltaan asti. Viittomakielen opiskelun tulisi olla vain vähän aikaa vievää, jotta vanhemmat voisivat sitoutua siihen. Vanhemmat eivät usein usko kuuron lapsen mah-

dollisuuksiin opiskelussa ja työmarkkinoilla, mikä vaikuttaa kielteisesti lapsen kykyjen kehittymiseen. Opettajien haastatteluiden perusteella on nähtävissä, että Ghanassa kuurojenkouluissakin opetus tapahtuu suurelta osin puheella. Siitä että puhetta käytetään kuurojen opetusmenetelmänä, voidaan päätellä, että todennäköisesti viittomakieltä ei pidetä kovinkaan suurella arvossa. Asenteisiin luultavasti vaikuttaa tietämättömyys kuuroista, viittomakielestä ja kuurojen kulttuurista.

Opettaja A kuuroutui seitsemänvuotiaana, minkä jälkeen hänet lähetettiin kuurojen kouluun. Kyseisessä koulussa opetus kuitenkin tapahtui suurimmaksi osaksi puheella, sillä luokanopettaja ei osannut viittoa. Kuurojen oppilaiden piti vain yrittää lukea opettajan huulilta ja kopioida taululle kirjoitettua asiaa. Opettaja A kertoo huomanneensa, että oppilaat kehittyvät nopeammin, kun opetuksessa käytetään viittomakieltä. Opettaja F:n mielestä ajatus puhutuista oppitunneista kuuroille on käsittämätön, sillä eihän kuuro voi kuulla opetusta, eikä siten opetuksesta ole kuuroille mitään hyötyä. Vaikka opettajat ovat viittomakielentaitoisia ja heillä on mahdollisuus saada tietoa kuuroudesta esimerkiksi GNAD:n kautta, heidänkin käsityksensä ovat vaihtelevia ja joskus vanhat uskomukset ovat vahvoja. Esimerkiksi opettaja E kertoi haastattelussa kuuroutuneensa kirouksen seurauksena.

6.3 Havaintoja kielettömistä lapsista Armon päiväkodissa ja koulussa

Opettajien haastatteluista ja Armon päiväkodin ja koulun rehtorin kanssa käymistäni keskusteluista kävi ilmi, että uusi lapsi on kouluun tullessaan aluksi usein syrjäänvetäytyvä ja tarkkailee muiden toimintaa, ennen kuin alkaa itse osallistua. Kielettömän lapsen kommunikoinnin kaipuu on suuri. Kun lapsi alkaa oppia kieltä, hän yrittää innokkaasti viittoa ja toistelee muiden viittomaa. Huomioni kiinnittyi syksyn aikana erääseen kesällä koulun aloittaneeseen lapseen, joka yritti aina innokkaasti vastata tunneilla opettajan esittämiin kysymyksiin. Välillä vaikutti siltä, että hän ei edes ymmärtänyt kysymystä mutta halu kommunikoida oli niin suuri, että hän yritti silti. Kyseisessä pojassa tapahtui suurta kehitystä syksyn aikana. Kuvaamiani videoita tarkkailemalla näkee selkeän eron;

alussa poika ei jaksanut keskittyä opetukseen, vaan pyöri levottomasti paikallaan, eikä katsonut opettajaan tämän viittoessa. Pojan alkaessa oppia viittomia, myös hänen keskittymisensä parantui. Symbolifunktion herääminen pojassa ilmeni siten, että poika usein osoitteli eri asioita, hyvin usein koulun seinille maalattuja sormiaakkosten kuvia. Todennäköisesti poika siis käsitti sen, että ympärillä olevien ihmisten kommunikointi ja seinien kuvat liittyvät toisiinsa.

Armon päiväkodissa ja koulussa tulee usein viikonloppuisin ja kansallisina vapaapäivinä tilanteita, jolloin jotkut lapsista tulevat kuitenkin koululle, eivätkä suostu lähtemään vaikka opetusta ei olekaan. Etenkin uudet lapset, jotka ovat juuri alkaneet oppia kieltä, ovat erityisen innokkaita tulemaan kouluun. Kotona lapsilla on vain vähän virikkeitä, eikä heillä ole välttämättä mitään tekemistä. Kuten haastatteluista kävi ilmi, osa lapsista tekee kotitöitä ja jotkut jätetään omiin oloihinsa, esimerkiksi katselemaan televisiota.

Uusi tyttö, joka tuli syksyn 2012 aikana Armon päiväkotiin ja kouluun oli kolme-toistavuotiaaksi saakka ollut kuulevien koulussa. Kouluun tullessaan tyttö ei osannut viittoja lainkaan. Ensimmäisinä päivinä näytin tytölle korteista kuvia ja pyysin tätä kirjoittamaan paperille mitä kuvassa oli. Yksinkertaista elekieltä käyttämällä tyttö ymmärsi, mitä hänen pitäisi tehdä. Äidin pyytäessä tyttöä kirjoittamaan nimensä, tyttö osasi tehdä sen. Näki selvästi, että tyttö on ollut koulussa, sillä hän osasi kopioida taululta hienosti pidempiäkin lauseita. Kuvia näyttäessäni tyttö kirjoitti sujuvasti sanoja jokaisen kuvan kohdalla. Huomasin heti, ettei tyttö kirjoittanut sanoja oikein, sanat eivät olleet ainakaan englantia. Päätin siis kokeilla, että osaako tyttö lukea englantia ja paperille kirjoittamalla pyysin häntä kirjoittamaan sanat englanniksi. Tyttö kuitenkin jatkoi sanojen kirjoittamista samaan tapaan kuin aiemminkin. Kuvat olivat lasten Alias -pelin kortteja ja kuvan alla oli suomenkielellä kirjoitettuna sana, jota kuva esitti. Alussa näytin kuvat niin, että tyttö näki suomenkielisen sanan, mutta huomasin jo parin kortin jälkeen tytön ottavan mallia suomenkielisestä sanasta, joten peitin lopuista korteista sanat. Luultavasti tyttö kuitenkin otti mallia vielä myöhemminkin sivussa olleista korteista. Tyttö osoittautui taitavaksi kopioimaan muiden kirjoittamia tekstejä, mutta ei kyennyt itse tuottamaan sitä. Vielä varmistuakseni siitä, ettei tyttö kirjoittanut jotain paikallista kieltä, näytin tytön kirjoittamat sanat Armon

päiväkodin ja koulun työntekijälle ja Hanna Boatengin anopille Salome Ansonille, joka varmisti sen, etteivät sanat tarkoittaneet mitään.

Näyttäisi olevan niin, että kielettömänä kuulevien kouluun tuleva kuuro lapsi pystyy jollain tasolla oppimaan matematiikkaa kuulevien kanssa opiskellessaan, vaikka yhteistä kieltä ei olisikaan. (Boateng 2011, 32–33.) Alkuun luulimmekin tytön pärjäävän matematiikassa muun luokan tasoisesti. Myöhemmin huomasimme, että tyttö kopioi taitavasti muiden oppilaiden vihkoista vastaukset. Tyttö siirrettiin yhdessä toisen syksyn aikana tulleen tytön kanssa ensimmäiseltä luokalta päiväkodin puolelle, sillä heidän luku- ja kirjoitustaitonsa eivät olleet vielä riittäviä.

Armon päiväkodin ja koulun viikoittaiseen opetukseen kuuluu kaksi *Creativity*-tuntia. Tunneilla askarrellaan, piirretään, maalataan ja tehdään muita lasten luovuutta kehittäviä asioita. Vapaaehtoistyöntekijät pääsevät usein vaikuttamaan tuntien ohjelmaan, joten ohjelma vaihtelee vapaaehtoisten ideoiden ja taitojen mukaan. Tuntien tarkoituksena on kehittää lasten luovuutta ja abstraktia ajattelua. Suunnittelimme ja pidimme tunteja yhdessä muiden samaan aikaan kanssani Armon päiväkodissa ja koulussa työskennelleiden vapaaehtoisten ja vaihto-opiskelijoiden kanssa. Havaitsin tuntien aikana selvästi, kuinka kielettömyys on vaikuttanut lasten luovuuteen ja abstraktiin ajatteluun. Lapsia on vaikea saada käyttämään mielikuvitustaan. Monet lapsista eivät suostuneet tekemään tai piirtämään jotain jos heistä tuntui, etteivät he pystyneet tekemään juuri samanlaista tai samalla tavalla kuin opettaja oli tehnyt. Tämä oli yleisempää koulussa vähemmän aikaa olleilla lapsilla. Myös lasten keskittymisessä ilmeni suuria ongelmia. Lapset häiriintyivät pienistäkin asioista tai keskeytyksistä. Seuraavalla sivulla on yhteenvetona taulukko tutkimukseni pohjalta havaituista piirteistä kielettömillä lapsilla.

- Ei kykene kommunikoimaan kielellisesti
- Kielen oppimista lukuun ottamatta saattaa toimia kuten muut ikäisensä
- Lapsella on tarve kommunikoida
- On alkuun vetäytyvä ja tarkkailee muita
- Käyttää kommunikoinnissaan elekieltä ja ilmeitä
- Läheisten kanssa seurustelu on haasteellista
- Ei kykene kertomaan itselleen tapahtuneista asioista
- Historian taju ei ole jäsentynyt
- Mielikuvitus on puutteellinen tai sen käyttäminen on haastavaa
- Abstraktien asioiden ja vertauskuvien tajuaminen on haastavaa
- Keskittymisessä on ongelmia, pienikin keskeytys häiritsee
- Empatiakyky ei ole kehittynyt
- Ei kykene sanoittamaan tunteitaan
- Tunteet näkyvät usein itkuna, nauruna, raivona tai hymyilemisenä
- Käyttäytyvät usein väkivaltaisesti
- Oppiessaan kieltä osoittaa kiinnostusta viestimiseen
- Viittomakielen oppiminen tuottaa iloa
- Lauseiden kirjoittaminen ja tarinankerronta on vaikeaa

Kuva 3. Yleisiä piirteitä kielettömillä lapsilla

Kielettömiä lapsia kuvaavat piirteet on poimittu Sacksin kielettömien lasten kuvailusta ja tarkkailemalla Armon päiväkodin ja koulun lapsia. Useat Sacksin kuvailemat piirteet toistuvat hieman vaihdellen päiväkodin ja koulun kielettömillä lapsilla. Lapset ovat kuitenkin yksilöitä, joten kielettömyys vaikuttaa jokaiseen eri tavoin. Lisäksi lapsen ja hänen kehitykseensä vaikuttaa kielettömyyden ohella myös muut tekijät, kuten teoriaosuuden luvussa kolme on selvitetty.

6.4 Lasten käyttäytyminen ja tunteiden kehitys

Hanna Boatengin mukaan kielettömät lapset ottavat kontaktia ympäristönsä ihmisiin äänтелеillä ja koskettamalla. Monet lapsista yrittävät saada kontaktin

kärsimättömästi ja jopa kovakouraisestikin. Lapset käyttävät kommunikoidessaan ilmeitä ja osoituksia. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 6.4.2013.)

Haastatteluissa kysyin opettajien kokemuksia ja havaintoja lasten käyttäytymisestä. Kaikki opettajat mainitsivat haastattelussa opetuksen ongelmista kysyttäessä lasten tappelun. Opettaja C kertoi, että koulussa suurin ongelma on lasten tappeleminen. Lapset eivät osaa selvittää asioita keskenään, vaan tulevat aina kantelemaan opettajalle. Ratkaisuna tähän hän näkee anteeksi pyytämisen opettamisen lapsille. Opettaja C myös kokee, että on tärkeää, että opettaja pysyy rauhallisena, vaikka lapset tappelisivatkin. Myös opettaja E sanoi, että oppilaille pitää vain kärsivällisesti jaksaa puhua asiasta. Opettaja E kertoi, että myös hänen kokemuksensa mukaan lapset oppivat opettajan esimerkistä. Opettajan pitää siis käyttäytyä hyvin ja niin opettajaa tarkkailemalla lapset voivat itse oppia. Opettaja C kertoo, että alussa uusi oppilas seuraa tilannetta hieman sivussa, mutta vähitellen lapsi oppii ja myös muut oppilaat yrittävät opettaa tälle viittomia ja sormiaakkosia. Opettaja C kertoo, että on hyvä jos opettajan asenne on kannustava. Opettaja C:n mukaan oppimistulokset ovat huonompia, jos opettaja on etäinen eikä välitä lapsista.

Opettaja E kertoo lapsen käytöksen muuttuvan, kun lapsi pystyy itse keskustelemaan asioista. Kun lapsi oppii kieltä, on opettajan mahdollista neuvoa lasta ja vastata tämän kysymyksiin. Kun kieleton lapsi pääsee kouluun, hän näkee ja ymmärtää mitkä asiat ovat oikein ja mitkä väärin, opettaja A kertoo. Jos lapsen vanhemmat eivät käyttäydy hyvin, lapsi oppii huonon käytöksen heiltä.

Anteeksi antaminen ja anteeksi pyytäminen ovat lapsille vaikeita asioita, opettaja C kertoo. Hän toteaa myös, että opettajan tulee toimia esimerkkinä, jotta lapsen on mahdollista ottaa siitä oppia. Haastattelussa opettaja F kuvaili lasten kotioloja vaihteleviksi. Joidenkin lasten annetaan vain juoksennella ympäriinsä, eivätkä vanhemmat huolehdi heistä. Opettaja F kertoi, että kotona ei välttämättä ole ketään huolehtimassa, vaan vanhemmat saattavat jättää lapsen yksin kotiin ja lähteä töihin tai muille asioille. Jotkut vanhemmat toki välittävät lapsistaan ja opettavat tälle, mitä saa ja mitä ei saa tehdä.

Etenkin pienemmät lapset ovat oppineet puolustautumaan nyrkeillään (Boateng 2011, 33). Kielettömien lasten empatiakyky on kehittymätön, he eivät osaa asettua toisen asemaan. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 24.2.2013). Kun lapsi alkaa oppia kieltä hän rauhoittuu ja keskittymiskyky lisääntyy. Lapsen aiempi väkivaltainen käytös vähenee ja yleensä vähitellen loppuu kokonaan. Lapsen käytökseen vaikuttaa positiivisesti ja rauhoittavasti se, että lapsi saa kielen, jolla voi ilmaista itseään. Positiivinen vaikutus on myös sillä, ettei väkivaltaan vastata väkivallalla. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 6.4.2013.)

Lapset kommunikoivat jo kielettöminäkin, mutta kielellisen kommunikoinnin alkamiseen kuluva aika vaihtelee lapsilla suuresti. Osa lapsista aloittaa viittomien toistelun heti kouluun tullessaan, kun toiset taas alkuun vain seuraavat sivusta ja oman tuottamisen tai edes viittomien toistamisen aloittamiseen kuluu aikaa kauemmin. Boateng kertoi esimerkin työstä, joka alkoi heti kouluun tultuaan viittoa. Tyttö toisteli heti innoissaan viittomia ja hänen nähtiin tekevän sitä myös yksin. Toisena esimerkkinä lasten mahdollisesta käyttäytymisestä on eräs poika, joka koulun alkuaikoina vain tirskei ja nauroi kovasti, kun joku viittoi hänelle. Boateng kertoi viittomisen varmasti olleen pojasta hyvin hämmentävää. Viittomakielen oppiminen on joillain lapsista nopeaa ja toisilla kielen oppiminen kestää hyvin kauan. Boateng arvelee joillain lapsista olevan mahdollisesti myös älyllisiä esteitä oppimiselle. Hän kertoo myös, että kielen oppimisen nopeus ei näyttäisi olevan kiinni iästäkään, sillä osa vasta teini-iässä viittomakieltä opettelevista oppii nopeasti. Heidän kohdallaan näyttäisi olevan samoin kuin pienemmilläkin lapsilla, osa oppii nopeammin ja toisilla oppimiseen kuluu paljon enemmän aikaa. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 6.4.2013.)

Kielettömiltä lapsilta puuttuu kyky sanoittaa tunteitaan, joten he ilmaisevat niitä muita keinoja käyttäen. Lasten tunteet näkyvät esimerkiksi itkuna, raivoamisena, hymyinä ja nauruna. Kielettömien lasten käytös on usein väkivaltaista ja heidän empatiakykynsä on vähäistä. Boateng kertoi erään autististen lasten kanssa työskennelleen opiskelijan verranneen Armon päiväkodin ja koulun lapsia autistisiin lapsiin. Kielettömät lapset saattavat myös jollain tavalla sulkeutua

omaan maailmaansa. Lasten tunteiden ilmaisu muuttuu, kun lapsi oppii viittoimaan. Lapsen saadessa välineet tunteidensa sanoittamiseen hän ilmaisee tunteitaan kertomalla olevansa esimerkiksi surullinen tai vihainen. Lapset oppivat kielen kehittyessä myös huomaamaan, kun joku muu on surullinen. Tunteiden hallitsemattomat purkaukset itkuna tai raivona vähenevät huomattavasti, kun lapset oppivat tunnistamaan tunteitaan. Esimerkin kautta lapset oppivat pyytämään anteeksi ja lopettavat väkivaltaisen käytöksen. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 6.4.2013.)

Hanna Boateng kertoi, että on ollut hienoa seurata, kun lapsi on oppinut olemaan lyömättä, vaikka häntä siihen provosoitaisiinkin. Monissa ghanalaisissa kodeissa ja kouluissa on käytäntönä, että jos sinua lyödään, saa lyödä takaisin tai vaihtoehtoisesti aikuinen rankaisee lyömällä lasta, joka löi. Armon päiväkodissa ja koulussa tällaista käytäntöä ei sovelleta. (Hanna Boateng, henkilökohtainen tiedonanto 6.4.2013.) Alla taulukossa on yhteenveto muutoksista, joita tapahtuu, kun kuuro kielellinen lapsi alkaa oppia kieltä.

Viittomakielisessä ympäristössä

- lapsi alkaa oppia asioita ihmisiltä ympärillään
- lapsi oppii tunnistamaan tunteitaan
- lapsi alkaa sanoittaa tunteitaan
- lapsi näkee ja ymmärtää mitkä asiat ovat oikein ja mitkä väärin
- lapsi oppii huomaamaan, jos joku muu on surullinen
- lapsi oppii pyytämään ja antamaan anteeksi
- lapsi rauhoittuu ja keskittymiskyky lisääntyy
- väkivaltainen käytös vähenee ja yleensä viimein loppuu kokonaan
- tunteiden hallitsemattomat purkaukset vähenevät

Kuva 4. Muutokset lasten käyttäytymisessä

7 YHTEENVETO JA POHDINTA

Syksyn aikana kouluun tulleita lapsia havainnoidessani huomasin lasten käytöksessä yhteneväisyyttä. Alettuaan oppia viittomia he toistelivat niitä ja pyrkivät kommunikoimaan muiden kanssa. Se, että lapset päätyvät kielettömiksi johtuu valitettavan usein tietämättömyydestä, asenteista tai siitä, ettei ole varaa laittaa lasta kouluun. Kielettömyys vaikuttaa lapsiin suuresti, mutta se ei kuitenkaan ole Ghanan kuurojen lasten ainoa haaste. Tutkimuksessa kävi ilmi, että muun muassa valtion tuen puute ja se, ettei lasten kuuroutta tutkita, lisäävät kielettömiä lasten määrää. Vaikka kuuroutta tutkittaisiinkin, ei kuulolaitteita välttämättä silti saada käyttöön tai voi olla, ettei lasta kuitenkaan lähetetä kuurojenkouluun. Lapsista kasvaa kielettömiä usein siksi, että he eivät saa mahdollisuutta varhaiseen kielen oppimiseen. Aliravitsemus ja sairaudet, vanhempien kouluttamattomuus, lapsityövoiman käyttö, köyhyys ja syrjäseutujen huonot kulkuyhteydet vaikuttavat myös lasten tilanteeseen muuttaen sitä haastavammaksi. Tutkimukseni mukaan on selvää, että opetuksessa olisi hyödyllisintä käyttää kieltä, jota oppilaat osaavat parhaiten.

Huomasin tutkimusta tehdessäni, että Armon päiväkodin ja koulun lapset käyttäytyivät välillä todella huonosti. Lapset kiusasivat ja löivät toisiaan. Lasten empatiakyky ei ollut kehittynyt. Armon päiväkodin ja koulun etenkin kielelliseltä iältään nuorten lasten oli vaikea ymmärtää esimerkiksi lyömisen satuttavan samalla tavalla muita kuin itseä. Kostaminen tuntui olevan myös hyvin yleistä nuoremmissa lapsilla, jotka olivat vasta vähän aikaa olleet Armon päiväkodissa ja koulussa. Lapset usein yllyttivät toisiaan tappeluun ja härnäisivät toisiaan, sillä he tiesivät, että toinen hermostuu. Opettaja C kertoikin haastattelussa, että opettajan on tärkeää pysyä rauhallisena. Lapset vain villiintyvät enemmän, jos opettajakin hermostuu.

Luokkakoot eivät voi olla kovin suuria, kun opetetaan kuuroja lapsia. Lapsilla esiintyvien käytös- ja keskittymisongelmien vuoksi opettajilta vaaditaan paljon, jotta he saavat luokan oppilaat keskittymään ja käyttäytymään hyvin tunneilla. Armon päiväkotiin ja kouluun tulevilla kielettömillä lapsilla käytösongelmat ovat todennäköisesti vielä yleisempiä verrattuna esimerkiksi suomalaisiin kuuroihin

lapsiin. Ghanassa lasten kotiolot saattavat olla huonot ja voi olla, ettei heidän kanssaan kommunikoida riittävästi, joten he jäävät perheissään ulkopuolisiksi.

Ghanalainen kasvatuskulttuuri on hyvin erilainen verrattuna suomalaiseen kasvatuskulttuuriin. Sitä on vaikeaa ymmärtää, kun on tottunut suomalaisiin kasvatusteorioihin ja etenkin siihen, että lasta ei kuulu rangaista lyömällä tai muulla vastaavalla tavalla. Monissa ghanalaisissa kouluissa, Armon päiväkotia ja koulu lukuun ottamatta, lyöminen on käytössä rangaistuksena sääntöjen rikkomisesta ja toisinaan myös lapsen osaamattomuudesta. Kielettömien lasten on vaikeaa ainakin koulun alkuaikoina ymmärtää sääntöjä, koska kukaan ei ole ennen selittänyt lapselle asioita eikä hän vielä ymmärrä viittomakieltä. Lapsi saattaa rikkoa sääntöjä, sillä hän ei ymmärrä tekevänsä väärin. Lapsen rankaiseminen ei tällöin auta, sillä lapsi ei välttämättä edes ymmärrä, mistä syystä häntä rangaistaan. On tärkeää, ettei lapsi pelkää jatkuvasti tekevänsä väärin. Lapsen pelko vaikuttaa myös oppimiseen. Lapsen osallistuminen koulussa ei voi olla vapaata, luovaa ja täysipainoista, kun pelko rangaistuksesta on osa päivittäistä koulunkäyntiä. Vapautuneessa ja rennossa, mutta kuitenkin strukturoidussa ja ohjatussa ympäristössä opettajan johdolla oppiminen on luontevampaa ja helpompaa.

Lapsi ei saisi kokea olevansa huonompi kuin muut. Kokemukset riittämättömyydestä ja toisten paremmuudesta ovat monille Ghanan kuuroille lapsille arkipäivää. Lapsen kokemus siitä, että on huono eikä ymmärrä, vaikuttaa lapsen minäkuvaan ja käyttäytymiseen. Jos lapsi ei saa lapsuudessaan ilmaista itseään vapaasti ja tuntee olevansa hyväksytty sellaisena kuin on, se vaikuttaa pitkään ja voimakkaasti lapsen minäkuvaan ja itsetuntoon. Lapsi ei itsekään hyväksy itseään kuurona, vaan haluaisi muuttua kuulevaksi. Toisin kuin ghanalaiset kuurot, suomalaiset kuurot yleensä eivät koe kuuroutta haittana tai puutteena.

Opettajien näkökulmiin koulutuksesta ja opetusmenetelmistä vaikuttaa todennäköisesti heidän taustansa. Asiat, joita he ovat itse lapsuudessaan kokeneet, osittain ohjaavat heidän toimintaansa opettajina. Huomasin, että opettajat jotka olivat kauemmin toimineet Armon päiväkodin ja koulun opettajina, suhtautuivat paljon suopeammin Hanna Boatengin noudattamaan kasvatusideologiaan. He

olivat lempeitä lapsia kohtaan, sillä he olivat jo nähneet käytännössä sen, että lempeän kasvatuksen ideologia toimii.

Monen opettajan vastauksista ilmenee kuurojen kokema väheksyntä kuulevien keskuudessa, myös oman perheen sisällä. Kuurojen koulutus jää usein perheen intressien ulkopuolelle, koska kuurojen arvostus on vähäistä, eikä heidän uskota pystyvän myöhemmin käymään töissä ja tukemaan perhettään taloudellisesti. Erään lapsen isä myös kertoi minulle, että olisi hänen mielestään parempi, jos myös Armon päiväkotia ja koulu olisi sisäoppilaitos. Kun vanhemmat lähettävät lapsensa sisäoppilaitokseen, ei heidän tarvitse huolehtia lapsen kouluun kulmisesta. Lisäksi isä kysyi minulta myös, voisinko mahdollisesti ottaa hänen lapsensa mukaani, kun palaan takaisin Suomeen. Mielestäni tällaiset vanhempien ajatukset kertovat paljon heidän asenteistaan lastaan kohtaan. Toisaalta Hanna Boatengin mukaan tämä saattaa kertoa myös siitä, että vanhempi ajattelee mahdollisesti lapselle olevan Euroopassa tarjolla jotakin parempaa.

Luulen, että osa vanhemmista ei ole tietoisia siitä, että viittomakieli on oikeasti kieli ja täysin verrattavissa puhuttuihin kieliin. Erään lapsen isän kanssa keskustellessani hän vaikutti hämmästyneeltä, kun yritin vakuuttaa, että kuuroilla on oma yhteisö ja kulttuuri. Kerroin viittomakielen olevan osa kuurojen kulttuuria ja että viittomakielellä on mahdollista kommunikoida ja keskustella kaikista asioista, kuten puhumallakin. Kehotin häntä myös opiskelemaan viittomakieltä, jotta hän voisi itse kommunikoida poikansa kanssa. Myöhemmin kuulin, että pojan isä oli käynyt kuurojen yhdistyksellä ja saanut sieltä vertaistukea ja lisää uskoa siihen, että hänen poikansa tulevaisuus voi olla hyvä, vaikka tämä onkin kuuro.

Kuten tutkimuksen teoriaosuus (luku 3) kertoo, on lapsen hoivaaminen ja hänestä huolehtiminen tärkeää. Lasten kaipuu kommunikointiin näkyy Armon päiväkodin ja koulun arjessa. Lapset kaipaavat huomiota ja tulevat mielellään syliin ja halattavaksi, vaikka sellainen ei havaintojeni mukaan perinteiseen ghanalaiseen kulttuuriin kuulukaan. Armon päiväkodin ja koulun kautta lapset saavat sosiaalisia kontakteja elämäänsä. He tutustuvat koulun muihin lapsiin ja voivat myös vapaa-ajallaan tavata ja kommunikoida omalla kielellään. Koulutus on

hyvin tärkeässä osassa lasten elämää, sillä sen avulla lasten on mahdollista kasvaa tasavertaisiksi yhteiskunnan jäseniksi.

Tärkeää olisi informaation lisääminen, mitä toki GNAD pyrkiikin tekemään. Kuurojen lasten mahdollisimman varhainen pääsy opetuksen pariin on välttämätöntä kielenkehityksen kannalta, jotta kielen oppiminen voisi alusta alkaen tapahtua täysipainoisesti. Kuurolle lapselle on varmasti vaikeaa ja lamaannuttavaa olla ympäristössä, jossa ei voi kertoa tuntemuksiaan ja havaintojaan ympäröivästä maailmasta kenellekään. Todennäköistä on, että kun ympäristön jäsentäminen alkaa ja lapsi oppii viittomaan, eivät vanhemmat silti ymmärrä lasta, sillä he eivät ole opetelleet viittomakieltä. Lapselle saattaa olla hämmentävää, että koululla opettaja ymmärtää, mutta kotona vanhemmat eivät.

Jos Ghanassa yleinen tietämys kuuroista lisääntyisi, myös kuurojen ja viittomakielen asema paranisi huomattavasti. Tietoisuus kuuroista ja kuuroudesta muuttaisi myös asenteita kuuroja kohtaan. Yleisesti tällä hetkellä kuurojen ei uskota pärjäävän elämässä ja heidät nähdään vammaisina. Kuurojen ihmisarvoa ei myöskään tunnusteta täysin yhtäläiseksi kuulevien kanssa. Armon päiväkodin ja koulun toiminta on ensiarvoisen tärkeää Ghanan kuurojen ja viittomakielen aseman parantamisessa. Viittomakielen käyttöön kannustaminen ja kaiken opetuksen toteuttaminen viittomakielellä ovat monelle kuurolle helpotus. Viittomakieltä oppivat kuurot opettavat viittomakieltä eteenpäin, jolloin viittomakielen käyttäjien määrä laajenee jatkuvasti. Tutkimukseni perusteella voin todeta, kuten myös Sacks (1992) kirjassaan, että kuurojen oppiminen on täysipainoisesti mahdollista vain viittomakielellä.

Opinnäytetyötä tehdessäni koen oppineeni paljon ja saaneeni välineitä tulevaisuuden työelämään. Lasten kanssa työskentely oli minulle uutta, mutta opin nopeasti ymmärtämään lasten toimintatapoja. Tutkimuksesta sain paljon minulle uutta tietoa. Ennen opinnäytetyön tekemisen aloittamista, olin suunnitellut käytäväni opinnäytetyöni aineistona myös kyselylomakkeita, joissa olisi ollut lasten kielenkehitykseen liittyviä kysymyksiä. Alkuperäinen ajatus oli käyttää Auli Merosen (2004) tekemiä valmiita lomakkeita apuna osallistuvassa havainnoinnissa. Suunnitelma ei kuitenkaan toteutunut, sillä osallistuminen koulussa työsken-

telyyn oli niin tiivistä, että mahdollisuudet systemaattiseen havainnointiin jäivät hyvin vähäisiksi. Mielestäni lomakkeet eivät myöskään soveltuneet käytettäväksi sellaisinaan Armon päiväkodissa ja koulussa. Tutkimuksen pohjalta muokkasin lomakkeita Armon päiväkotiin ja kouluun sopivimmiksi. Kysymyslomakkeet ovat työn liitteenä (Liite 4: Koulun aloitus- ja seurantalomake) ja koen, että ne voisivat olla hyvä pohja jatkotutkimukselle.

Jatkotutkimuksille Ghana on muutoinkin hedelmällistä aluetta. Ghanalaisten kuurojen elämäntarinat ovat hyvin mielenkiintoisia ja avartavia. Ne kertovat Ghanan kuurojen nykytilanteesta ja ehkä jopa antavat ideoita ja keinoja asioiden muuttamiseen paremmaksi. Kielettömien lasten tarina ei pääty tähän tutkimukseen, vaan siihen vaaditaan paljon työtä. Vielä syvemmät haastattelut ja lasten pitkäkestoisempi seuranta toisivat varmasti lisää mielenkiintoista informaatiota, jonka pohjalta kielettömyyden mukanaan tuomia haasteita voidaan selvittää. Kielettömyys on monisyinen asia, eikä yksinkertaisia ratkaisuja ole olemassa. Selvää kuitenkin on, että koulutus on kielettömille lapsille avain parempaan tulevaisuuteen.

LÄHTEET

- Allen, Colin 2008. Global Survey Report, WDF Interim Regional Secretariat for Western and Central Africa, Regional Survey Report No 6 (WFD WCAR). World Federation of the Deaf and Swedish National Association of the Deaf.
- Berger, Kathleen Stassen 2002. *The Developing Person. Through the Life Span*. New York: Worth Publishers.
- Berger, Kathleen Stassen 2011. *The Developing Person. Through the Life Span*. New York: Worth Publishers.
- Boateng, Hanna 2011. Lapselle paikka ymmärtää ja tulla ymmärretyksi. *Kielisilta* 04/2011, 33–34.
- Boateng, Hanna 2012. Rehtori, House of Grace School for Deaf, Armon päiväkoti ja koulu. Accra, Ghana. Henkilökohtainen tiedonanto, marraskuu 2012.
- Boateng, Hanna 2013. Rehtori, House of Grace School for Deaf, Armon päiväkoti ja koulu. Accra, Ghana. Sähköpostiviesti 24.2. Vastaanottaja Anna-Reetta Pyykkönen. Tuloste tekijän hallussa.
- Boateng, Hanna 2013. Rehtori, House of Grace School for Deaf, Armon päiväkoti ja koulu. Accra, Ghana. Sähköpostiviesti 6.4. Vastaanottaja Anna-Reetta Pyykkönen. Tuloste tekijän hallussa.
- Boateng, Hanna 2013. Rehtori, House of Grace School for Deaf, Armon päiväkoti ja koulu. Accra, Ghana. Sähköpostiviesti 7.4. Vastaanottaja Anna-Reetta Pyykkönen. Tuloste tekijän hallussa.
- Boateng, Hanna 2013. Rehtori, House of Grace School for Deaf, Armon päiväkoti ja koulu. Accra, Ghana. Sähköpostiviesti 9.4. Vastaanottaja Anna-Reetta Pyykkönen. Tuloste tekijän hallussa.
- Boateng, Hanna 2013. Rehtori, House of Grace School for Deaf, Armon päiväkoti ja koulu. Accra, Ghana. Sähköpostiviesti 15.4. Vastaanottaja Anna-Reetta Pyykkönen. Tuloste tekijän hallussa.
- Boateng, Hanna 2013. Rehtori, House of Grace School for Deaf, Armon päiväkoti ja koulu. Accra, Ghana. Sähköpostiviesti 2.5. Vastaanottaja Anna-Reetta Pyykkönen. Tuloste tekijän hallussa.

- Deaf Awareness handbook, Ghana National Association of the Deaf i.a. Supported by the Australian high commission Direct Aid Programme.
- Ghana National Association of the Deaf 2011 a. Viitattu 20.2.2013. <http://www.gnadgh.com>.
- Ghana National Association of the Deaf 2011 b. About GNAD. Viitattu 20.2.2013. <http://www.gnadgh.com/index.php?pge=about>.
- Goldin-Meadow, Susan 2005. *The Resilience of Language. What gesture creation in deaf children can tell us about how all children learn language.* New York: Taylor & Francis Group.
- Hanu, Doris 2012. People with hearing disability advocate for equal educational rights. *The Daily Democrat*. Some publications from the print media on the Deaf Education Forum (1). Ghana National Association of the Deaf. http://gnadgh.com/news/?attachment_id=1127.
- Hauland, Hilde & Allen, Colin 2009. *Deaf People and Human Rights*, World Federation of the Deaf and Swedish National Association of the Deaf.
- Hellström, Matti 2000. *Sata sanaa opetuksesta – Keskeisten käsitteiden käsikirja.* Jyväskylä: PS-kustannus.
- House of Grace i.a. a. Etusivu. <http://hofgrace.com/index.html>.
- House of Grace i.a. b. Kuuroista Ghanassa. <http://hofgrace.com/kuuroista.html>.
- Hoyer, Karin 2012. Viittomakieliset ja kaksikielisyys. Teoksessa Maria-Elisa Salonsaari, Tiina Haaksilahti, Päivi Rainò, Ulla Aunola (toim.) *Viiton ja ohjaan.* Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 26–34.
- Huutonen, Kristiina 2011. Mitä kommunikointi on? Teoksessa Kristina Huutonen (toim.) *Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa.* Kouvola: Kehitysvammaliitto ry, 13–14.
- Kemppinen, Pertti 2003. *Lasten tarinoiden maailmat.* Vantaa: Kannustusvalmennus P. & K. Oy.
- Kosonen, Kimmo 2007. *Koulutusta kaikille monikielisessä maailmassa.* Teoksessa Peltola, Minna (toim.) *Oikeus oppia, näkökulmia koulutukseen ja kulttuuriin.* Vaasa: Oy Arkmedia Ab.
- Kuster, Annelies Maria Josef 2011. “Since the time immemorial until the end of days” An ethnographic study of the production of deaf space in

- Adamorobe, Ghana. University of Bristol. Center for Deaf Studies. A dissertation.
- Lappi, Päivi & Malm, Anja 2012. Suomalainen ja suomenruotsalainen viittomakieli. Teoksessa Kristina Huuhtanen (toim.) Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Kouvola: Kehitysvammaliitto ry, 40–46.
- Making the avenue open DVD 2008. Turku: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Marschark, Marc & Hauser, Peter C. 2012. How Deaf Children Learn. What parents and teachers need to know. New York: Oxford University Press.
- Meronen, Auli 2004. Viittomakielen omaksumisen yksilölliset tekijät. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Nurmi J-E., Ahonen T., Lyytinen H., Lyytinen P., Pulkkinen L. & Ruoppila I. (toim.) 2006. Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Oppong, Alexandr M. 2007. Fundamentals of Sign Language. A textbook for college and University students. Volume 2. Department of Special Education, UEW, University of Education of AASWinneba.
- Ruuskanen, Saija & Säily, Anni 2008. Making the avenue open. Dokumenttielokuva ja kirjallinen raportti ghanalaisen Mampongin kuurojen lukion arkielämästä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Länsi, Turku. Viittomakielentulkin koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Sacks, Oliver 1992. Käsien kieli - Matka kuurojen maailmaan. Juva: WSOY.
- Sambian, James M. 2013. Executive Director (toiminnanjohtaja, GNAD). Sähköpostiviesti 27.2. Vastaanottaja Hanna Boateng. Tuloste tekijän hallussa.
- Sambian, James M. 2013. Executive Director (toiminnanjohtaja, GNAD). Sähköpostiviesti 8.4. Vastaanottaja Hanna Boateng. Tuloste tekijän hallussa.
- Sinkkonen, Jari 2000. Viittomakielen merkitys kuuron lapsen kehityksessä. Teoksessa Anja Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Pieksämäki: RT-Print Oy, 105–112.

- Spencer, Patricia Elizabeth & Marschark, Marc 2010. Evidence-Based Practice in Educating Deaf and Hard-of-Hearing Students. New York: Oxford University Press.
- Suomen ulkoasiainministeriö 2012. Ghana: kehityksen mittarit. Viitattu 15.3.2013.
<http://www.finlandnigeria.org/public/default.aspx?nodeid=41921&contentlan=1&culture=fi-FI>.
- Takkinen, Ritva 2000. Viittomakielisten lasten kielenomaksuminen. Teoksessa Anja Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Pieksämäki: RT-Print Oy, 113–123.
- The Central Intelligence Agency 2007. The World Fact Book. Viitattu 15.2.2013.
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gh.html>.
- The World Bank Group 2013. Data. Viitattu 15.3.2013.
<http://data.worldbank.org/country/ghana> 2013.
- United Nations treaty Collection i.a. Chapter IV Human Rights.
http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-15&chapter=4&lang=en.
- World Federation of the Deaf i.a. a. Human Rights. <http://wfdeaf.org/human-rights>.
- World Federation of the Deaf i.a. b. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. <http://wfdeaf.org/human-rights/crpd>.

LIITTEET

LIITE 1: Opettajien haastattelujen teemat

1. Millaisia kokemuksia on muista kouluista? Vertaa Armon päiväkotiin ja kouluun
2. Millaisia vahvuuksia on Armon päiväkodilla ja koululla? Mitä kehitettävää?
3. Onko omassa työssä jokin osa-alue, mitä pitäisi kehittää tai tarvitsisi tukea?
4. Millaisia ajatuksia on kuurojen lasten vanhempien osallistumisesta lasten koulunkäyntiin?
5. Millaisia ongelmia lapsilla on?
6. Kuinka lasten ongelmiin voisi puuttua?
7. Millaisia ajatuksia on lasten tulevaisuudesta?
8. Millaisia asioita vanhemmilta pitäisi tiedustella, kun he tuovat lapsensa kouluun?
9. Mitä tapahtuu kun kielellisesti kuuro lapsi pääsee kouluun?
10. Mitkä asiat ovat lapsille alussa vaikeita?

LIITE 2: Vanhempien haastatteluiden teemat

1. How old are the parents?
2. What kind of education do you have? Occupation?
3. When did you find out that your child is deaf/ when did your child lose his hearing?
4. How severe is your child's hearing loss? Has he been in any research because hearing difficulties?
5. Do you know why your child is deaf?
6. Do you have any other deaf relatives?
7. How old is your child now?
8. What language do you use at home? Do you use Sign language or home signs?
9. What has your child been doing before coming in House of Grace? Has he been in some other school before? If yes, was it hearing or deaf school?
10. Can your child write? Can he read?
11. Could your child read/ write before coming in House of Grace?
12. How did you decide to bring your child in House of Grace? Where did you hear about this school?
13. Have you been informed about deafness and deafhood? What have you heard and from where did you hear it?
14. Have you been in GNAD's meetings or in other happening arranged by some organization for deaf?
15. How have you been communicating with your child before he begun to go House of Grace? How do you communicate now? Is there any change?
16. Would you like to learn sign language? Have you been studying any?
17. How do you feel about that your child is deaf? Would you rather have a hearing child?
18. How do you think that deafness will affect to your child's future?
19. How does your child tell you if he wants something? Is there any changes before and after beginning school in House of Grace?
20. Does your child tell you about his feelings? How does he tell about it and how often?
21. Has your child's behavior changed after begun school in House of Grace?

22. Have you noticed that your child's language has developed after beginning school in House of Grace?
23. Is your child empathic? Can he understand how does his actions affect in other people? Has there been any change after beginning school?
24. Can your child share from his own for example share his food or drink or toys? Is he being self-centered? Is there any changes?
25. Can you describe changes in your child behavior and communication after starting school in HOG?

LIITE 3: Opettajien haastatteluiden koonti

- 1 Millaisia kokemuksia on muista kouluista? Vertaile muita kouluja Armon päiväkotiin ja kouluun.
  - Opettaja A:
    - Aloittanut kuulevien koulussa
    - Kuuroutui 7-vuotiaana
    - Kuurojen koulussa, siellä opettaja ei osannut viittoja. Opetus tapahtui siis puheella ja taululle kirjoittamalla.
    - Armon päiväkodissa ja koulussa kaikki opettajat ovat kuuroja, joten opetus on aina viittomakielellä. Kuurot lapset kehittyvät nopeammin, kun saavat viittomakielistä opetusta
    - Armon päiväkodissa on säännöt, jotka kieltävät lasten lyömisen. Koulussa näkee sen, että lapset oppivat vaikka heitä ei rangaistaisikaan.
  - Opettaja B:
    - Armon päiväkotinä on erilainen. Se on hyvä, sillä lapsille annetaan kotitehtäviä ja heitä kannustetaan. Hyvää on esim. Creativity- tunnit.
  - Opettaja C:
    - Armon päiväkodissa ja koulussa lasten kanssa kommunikoidaan. Koulun ilmapiiri on rakastava ja hyväksyvä.
    - Opettajat huolehtivat ja rakastavat lapsia
    - Lapsia ei lyödä ja heitä rohkaistaan ja kannustetaan enemmän kuin muissa kouluissa.
  - Opettaja D:
    - Armon päiväkodissa ja koulussa on paljon erilaisia virikkeitä lapsille esim. kuvia ja palapelejä, muissa kouluissa ei ole
    - Armon päiväkodissa ja koulussa lapset oppivat nopeammin, sillä esim. Mampongissa jotkut opettajista vain puhuvat lapsille
  - Opettaja E:
    - Ei ole opettanut muissa kouluissa, mutta luultavasti samanlaista

- Opettaja F:
- Armon päiväkotiki ja koulu on päiväkoulu, monet muut kuurojen koulut ovat sisäoppilaitoksia
- Sisäoppilaitoksessa lapset voivat opiskella koulupäivän jälkeenkin, päiväkoulusta lapset menevät kotiin vain leikkimään, eivätkä opiskele
- Vanhemmat eivät ehkä huolehdi lapsesta
- Lapsi ei tee kotiläksyjä, vaan katselee vain telkkaria
- Sisäoppilaitoksessa pystyy vaikuttamaan lapsen opiskeluun, mutta päiväkoulussa käyvät lapset voivat koulupäivän jälkeen tehdä mitä huvittaa
- Lasten kotiolosuhteet ovat erilaisia
- Jotkut lapsista vain juoksentelevät ympäriinsä eivätkä vanhemmat huolehdi heistä vaan ovat töissä tms. lapset tappelevat ja varastavat
- Olisi parempi jos lapset opiskelisivat
- Vanhempia on erilaisia, jotkut vanhemmista pitävät huolta lapsistaan ja opettavat mitä saa tehdä ja mitä ei, jotta lapsi oppii käyttäytymään kunnolla
- Koulussa lapselle annetaan ruokaa jos hän on nälkäinen. Jos on sairas, lähetetään lääkäriin
- Jos lapsi on vain kotona, voi olla että siellä ei ole ketään hoitamassa häntä, vanhemmat saattavat lähteä johonkin ja jättää lapsen yksin kotiin
- Kuuro ei osaa kotona kertoa esimerkiksi, että on sairas eikä häntä viedä lääkäriin
- Kommunikoinnin puutteen vuoksi kuuro saattaa saada väärän lääkkeen ja kuolla siksi
- Koulupäivät ja opetus ovat samanlaisia

2 Muissa kouluissa?

- Opettaja A:
- Osa opettajista osaa viittoja, jolloin opetusta on mukava seurata
- Opettajista osa ei osaa viittoja, joten he opettavat vain puheella. Tällöin opetusta on raskasta seurata ja oppiminen on vaikeaa

- Opettaja B:
- Muissa kouluissa ei anneta kotitehtäviä, lapset vain leikkivät
- Voi olla, että opettaja vain nukkuu tunnin aikana, eikä opeta

- Kuuroutunut 4-vuotiaana, aloittanut koulun ennen kuuroutumista, kuurouduttuaan jäi kotiin. Isä vei tutkimuksiin joissa kuuroutuminen todettiin
- Tutkimusten jälkeen kuurojenkouluun Kibiin (päiväkoulu), jossa opetettiin puheella. Koulu oli yhteiskoulu kuulevien kanssa ja siellä kommunikointi tapahtui aina puheella. Opetusta oli vaikea ymmärtää, oli ehdottanut koulussa, että kuulevien ja kuurojen ryhmiä opetettaisiin erikseen. Toteutui vasta myöhemmin, kun oli jo toisessa koulussa. Yläasteelle Mampongiin, jossa opiskeltiin viittomakielellä, sitä ennen ei osannut viittoa

- Opettaja C:
- Esim. Mampongissa jos oppilas on tottelematon voi olla, että hänet erotetaan koulusta
- Kun lapsi on erotettu koulusta, voi olla että hän pelkää mennä kotiin, koska pelkää vanhempien rangaistusta ja hän lähtee kaverin kanssa johonkin muualle.
- Osa erotetuista oppilaista pääsee kuitenkin takaisin kouluun, jolloin he ovat siitä kiitollisia ja muuttavat käytöstään.
- Jos lapsi tekee jotain väärin, häntä rangaistaan, yleensä lyönnein ja kepillä
- Kommunikointi opettajan ja oppilaan välillä puuttuu

- Opettaja D:
- Muissa kouluissa ei ole yhtä paljoa, tai ollenkaan kuvia, leluja ja palapelejä
- Jos lapsi tekee väärin, häntä rangaistaan

- 3 Mitkä ovat Armon päiväkodin ja koulun vahvuuksia?/ heikkouksia?

- Opettaja B:

- Creativity- tunnit
- Opettaja D:
  - Armon päiväkodissa ja koulussa rehtori valvoo opetusta, muissa kouluissa rehtorit pysyttelevät omissa toimistoissaan eivätkä käy kontrolloimassa opetusta ja opettajien toimintaa
  - toisissa kouluissa opettajat saattavat käydä vain ns. keräämässä palkkansa
  - Armon päiväkodissa ja koulussa rehtori on aina toiminnassa mukana ja auttaa opetuksessa

- Opettaja E:
  - Koulussa lapsista huolehditaan

- Opettaja F:
  - Koulussa on pehmeää, lapsia ei lyödä
  - Muualla, sisäoppilaitoksissa, lapsia lyödään ja on varkauksia jne. tavaroita pidetään lukollisissa laatikoissa jotkut varastavat niistä toisilta
  - Täällä samanlaista mahdollisuutta varastamiseen ei ole, sillä lapset lähtevät koulupäivän jälkeen kotiin ja opettajat valvovat lapsia koko päivän ajan
  - Sisäoppilaitoksessa tulee helposti kiusaus varastaa voi myös olla että oppilaat harrastaa seksiä tms. kun opettajat illalla ovat lähteneet pois. On nähnyt, että sellaista tapahtuu

- 4 Haluaisiko kehittää omaa työtään? Koulua? Kuinka? Miksi?/ Miltä opettaminen tuntuu? Onko ongelmia?
  - Opettaja A:
    - Ehkä myöhemmin voisi opiskella lisää, nyt kuitenkin haluaa toimia opettajana
    - Jos olisi käynyt yliopistoa, olisi ehkä parempi opettaja

- Kuitenkin paljon mukana kuurojenyhdistyksen toiminnassa, joten saa sitä kautta paljon tietoa erilaisista asioista joten voi toimia opettajana

- Opettaja B:
  - On iloinen, että saa opettaa
  - Tehtäviä pitää harjoitella paljon ennen kuin lapset ymmärtävät
  - Haluaisi itse opiskella lisää matematiikkaa ja home science
  - Pitää opettaa rauhassa, edetä hitaasti jos tahti on liian nopea lapset eivät ymmärrä
  - Englanti on hankalaa, lapsille täytyy näytellä jotta he ymmärtäisivät

- Opettaja C:
  - Opiskelee nyt, sillä englannin kieli on hankalaa, pitäisi opiskella englantia lisää, jotta opettaminen on mahdollista.

- Opettaja D:
  - Opettajien englannin kielen taidon tulisi olla parempi, jotta opettaminen olisi parempaa
  - On tärkeää, että lapset pystyvät tulevaisuudessa kommunikoimaan kuulevien kanssa kirjoittamalla esim. tilanteessa, jossa tulkkia ei ole paikalla

- Opettaja E:
  - Ehkä lapsia pitäisi kannustaa opiskelemaan ahkerammin
  - Jos opettaja osaa selittää asioita lapsille, niin että he ymmärtävät, silloin tapahtuu muutosta
  - Jos lapset ovat vaikeita ja kieltäytyvät kunnioittamasta opettajaa, johtuu luultavasti siitä, ettei rangaistuksena käytetä keppiä

- Opettaja F:
  - Opettajien täytyy ensin käyttäytyä hyvin jotta lapset voivat oppia opettajilta. Opettaja ei saa suuttua herkästi tms. vaan täytyy olla rauhallinen, jotta lapset oppivat saman
  - Itse opiskelee nyt opettajaksi, haluaa olla opettaja, jotta voi opettaa lapsia

- Oli kova kiire, sillä piti korjata kokeita ja läksyjä sekä opettaa lapsia
- Lapset myös tappelivat ja häiritsivät tarkastustyötä
- Lapset tulevat kantelemaan toisista usein, se on raskasta
- Usein työ keskeytyi, kun jotain tapahtuu
- Ei ole helppoa opettaminen
- Perjantait olivat kevyempiä
- Joskus piti kirjoittaa äkkiä opettajan muistiinpanot valmiiksi, mutta vahtia lapsia samaan aikaan, silloin ei oikein tiennyt että mihin suuntaan katsoisi
- Opettajat tukevat toisiaan koulussa, auttavat toisiaan
- Sai vapaata jos piti mennä johonkin tai jos oli kipeän, muut opettajat auttoivat tekemään omat työtehtävät sillä aikaa
- Joskus jos ei ymmärtänyt jotain asiaa, kysyi opettajilta jotka ovat olleet kauemmin opettamassa, ja he sitten neuvoivat. Myös muut opettajat kyselivät F:ltä jos eivät ymmärtäneet jotain
- D on varmaankin kokenein opettajista
- Yhteistyö muiden opettajien kanssa oli helppoa

5 Ajatuksia vanhempien osallistumisesta lasten koulutukseen

- Opettaja A:
- Osa vanhemmista ei halua opiskella viittomakieltä
- Jotta lapsen kanssa voisi kommunikoida, vanhempien pitäisi osata viittomakieltä
- Jos vanhemmat osaisivat viittoa, lapsi voisi kysellä vanhemmiltaan eri asioista ja oppia sitä kautta
- Vanhempien pitäisi arvostaa lapsiaan ja opetella viittomakieltä

- Opettaja B:
- Vanhempien pitäisi osallistua, nyt eivät välttämättä osallistu
- Vanhempien pitäisi tukea ja kannustaa, jotta lapsi kehittyisi
- Lapsi tarvitsee vanhempien huolenpitoa

- Opettaja C:
- Jotkut vanhemmat tekevät pitkää työpäivää ja ovat työpäivän jälkeen väsyneitä, eivätkä huomioi lasta riittävästi.
- Kuulevilla on omat kaverinsa, jotka kommunikoivat keskenään ja voivat opettaa ja oppia toisiltaan.
- Vanhemmat eivät osaa viittoa, joten kommunikointi on hankalaa eikä asioiden selittäminen ei onnistu
- Ghanassa on yleistä, että kotiin kutsutaan joku opettamaan lapsia koulun jälkeenkin, mutta kuurot jäävät paitsi tästäkin.
  - (Hannan kommentti: Nyt eräs opettaja, joka on aiemmin opettanut Armon päiväkodissa ja koulussa opiskelee itse päivisin, mutta voisi tehdä opetuksia)
- Opettaja D:
- Jos vanhemmat eivät itse osaa viittoa, kuinka he voisivat tukea lastaan?
- Vanhempien pitäisi opetella viittomaan, jotta voisivat neuvoa lapsiaan erilaisissa asioissa.
- Viittomakielen osaaminen on tärkeää
- Opettaja E:
- Lapsia pitäisi kannustaa opiskeluun, mutta nyt vanhemmat eivät kannusta
- Ilman vanhempien kannustusta lapset eivät opi ja käyttäytyvät huonosti
- Opettaja F:
- Vanhempien pitäisi osallistua myös. Koulussa opettaminen on opettajan vastuulla, mutta kotona vanhemmat voisivat katsoa, että lapsi tekee koti-tehtävänsä ja auttaa lasta niissä, aamulla opettaja sitten tarkistaisi tehtävät koulussa. Se auttaisi lasta kehittymään hyvin

6 Miksi vanhemmat eivät opiskele viittomakieltä?

- Opettaja D:
- Kuuroa ei arvosteta, ei uskota, että kuuro pystyisi myöhemmin käymään töissä ja siten tukemaan perhettään rahallisesti
- Vanhemmat ajattelevat, että lapsi on vain vammainen, eivätkä he usko lapsen tulevaisuuden mahdollisuuksiin
- On myös mahdollista, että viittomakielen oppiminen tuntuu vaikealta, osalle se on helppoa ja joistakin saattaa tuntu, ettei sitä voi oppia

7 Millaisia ongelmia lapsilla on?

- Opettaja A:
- Kommunikoinnissa on ongelmia
- Lapsilla ei ole perheensä tukea, vain koulun
- Lapsi saattaa tulla kouluun huonoissa vaatteissa tai nälkäisenä, kun vanhemmat eivät ole antaneet lapselle ruokaa riittävästi
- Vanhempien pitäisi tukea ja pitää huolta lapsestaan

- Opettaja B:
- Koulumaksujen kanssa on ongelmia (kuljetus, ruoka jne..)
- Oppitunneilla puuttuvat usein kynät ja kumit
- Vanhempien pitäisi huolehtia, että lapsella on koulutarvikkeet, mutta eivät huolehdi

- Opettaja C:
- Suurimpana ongelmana on lasten tappeleminen, lapset suuttuvat pienimmistäkin asioista.
- Lapset eivät osaa selvittää asioita keskenään, vaan kantelevat kaikista opettajille
- Ratkaisuna tähän anteeksi pyytämisen opettaminen

- On raskasta, kun lapset tappelevat jatkuvasti. Opettajan täytyy kuitenkin pysyä rauhallisena, jos opettaja vielä suuttuisi se vain pahentaisi tilannetta
- Aikaisemmin itse suuttunut lapsille, mutta huomannut, että silloin lapset vain jatkavat tappelemista
- Opettajan tulee toimia esimerkkinä

- Opettaja D:
- Vanhemmat eivät osta lapsilleen vaatteita tai kenkiä ja lapset ovat siksi surullisia
- Lapsen kanssa ei kommunikoida perheessä ja heidät jätetään ulkopuoliseksi perheessä

- Opettaja E:
- Ei ole mitään kovin suuria ongelmia, mutta tappeleminen on suurin ongelma lapsilla

8 Kuinka tappelun saisi loppumaan?

- Opettajien pitää vain puhua oppilaille asiasta
- Riippuu myös lapsista, joillain voi olla ”mental” ongelmia, joiden takia ei pysty vastaanottamaan opettajan neuvoja

9 Pitäisikö sellaiset oppilaat ottaa erityisopetukseen tms.

- Muiden kanssa on parempi, näkee kuinka muut käyttäytyvät. On kuitenkin kuuro, niin kuurojen koulu on oikea paikka
- Eräs oppilas, ongelma ei kuitenkaan ole niin suuri, osaa kuitenkin kirjoittaa ja pärjää koulussa, vain käytösongelma – muut lapset myös osaavat ärsyttää niin, että hän suuttuu

- Opettaja F:
- Lapsilla on huono asenne ja he tappelevat paljon ja kun tappelun yrittää lopettaa, he aloittavat sen taas pian uudestaan
- Oppilaat eivät aina ottaneet vastaan annettuja neuvoja

- Joskus oppilaat naureskelivat opettajalle, jos opettaja oli tehnyt taululle kirjoittaessaan virheen

10 Kuinka lasten käyttäytymiseen voisi vaikuttaa?

- Ensin opettaja näyttää esimerkkiä, sitten lapset voivat ottaa siitä mallia, opettajalla on kuitenkin enemmän kokemusta kuin lapsilla
- Opettajan pitää käyttäytyä hyvin ja opettajaa tarkkailemalla ja seuraamalla voivat itse oppia

11 Kuinka voisi vaikuttaa siihen, etteivät vanhemmat tue lapsia? Kuinka auttaa?

- Opettaja A:
- Opettajat voivat käydä juttelemassa vanhempien kanssa. Opettajat ovat aiemminkin käyneet keskustelemassa vanhempien kanssa, jolloin vanhemmat ovat tajunneet toimineensa väärin aiemmin ja alkaneet huolehtia lapsestaan
- Voi jatkossakin käydä, sillä on helppo kommunikoida vanhempien kanssa (voi kommunikoida puheella) vaikka on kuuro

12 Millaisia ajatuksia opettajilla on lasten tulevaisuudesta?

- Opettaja A:
- Lapset voivat käydä koulua ja alkaa vaikka taiteilijaksi
- Voi myös mennä yliopistoon opiskelemaan, mutta yliopistossa täytyy opiskella ahkerasti
- Jos vain leikkii koulussa, eikä keskity opiskeluun tulee tulevaisuudessa-kin ongelmia
- Kuurot lapset voivat tulevaisuudessa työskennellä mm. puuseppänä, räätälinä, metallialalla

- Opettaja B:
- Voivat jatkaa collegeen tai yliopistoon tai ammatilliseen kouluun

- Opettaja C:
- Lapset voivat tulevaisuudessa mennä yliopistoon tai collegeen
- Nyt monet 18–19-vuotiaat haluavat lopettaa koulun ja mennä töihin. Opettaja on yrittänyt sanoa heille, että jatkaisivat vielä koulua
- Jotkut lapsista ovat sanoneet, että he tuntevat olevansa liian vanhoja kouluun ja tuntevansa että hänen pitäisi mennä jo töihin.
  - o esim. 18-vuotiasta hävettää olla vasta kolmannella luokalla
- Eräs oppilaista on myös kertonut haluavansa myös itse opettajaksi

- Opettaja E:
- Tärkeää, että pääsee yläasteen loppukokeista läpi, jotta on mahdollisuus lukioon jne. tulevaisuus voi kuitenkin olla hyvä

- Opettaja F:
- Viittomakielessä on paljon eroja erikoulujen välillä, joten sen kanssa voi myöhemmin tulla ymmärtämisvaikeuksia joskus jos jatkaa toiseen kouluun, ymmärtää kyllä, mutta voi olla vaikeampaa
- Kun on pitkään ollut tekemisissä jonkun kanssa, ymmärtäminen on helpoa, mutta ensimmäisellä tapaamisella voi olla vaikeaa ymmärtää toista

13 Mitä vanhemmilta pitäisi kysyä, kun he tuovat lapsen kouluun?

- Opettaja A:
- Vanhempien pitäisi huolehtia siitä, että lapsi käy koulua säännöllisesti
- Jos kotona on ongelmia, vanhempien pitäisi tulla koululle keskustelemaan niistä
- Lapsen tulevaisuus on parempi jos lapsi käy koulua

- Opettaja C:
- Onko lapsi syntynyt kuurona vai kuuroutunut

- Vanhemmilta pitäisi kysyä, että rakastavatko he lastaan ja huolehtivatko he kuurosta lapsestaan samalla tavalla kuin kuulevasta
- Kommunikointi kodin ja koulun välillä on tärkeää, vanhempien pitäisi raportoida koululle, jos lapsi käyttäytyy huonosti kotona tai on muita ongelmia
- Kodin ongelmia voidaan selvittää koulussa, opettaja voi selittää lapselle, miksi jotakin ei saa tehdä tai miksi jokin asia on väärin. Vanhempien on mahdotonta selittää lapselle asioita ilman kielitaitoa
- Lapset saattavat käyttäytyä kotona ja koulussa hyvin eri tavalla.

- Opettaja E:
- Lapsen nimi ja vanhempien nimet
- Miksi lapsi on kuuroutunut
- Myös tiedottaa vanhemmille, että mitä pitää maksaa jne.

14 Mitä tapahtuu, kun uusi lapsi tulee kouluun?/ Huomaako muutoksen käytöksessä kouluun tullessa ja miten se näkyy?

- Opettaja A:
- Uusi lapsi oppii ihmisiltä ympärillään, kuulevien seurassa kuuro ei voi oppia koska ei ymmärrä
- Aikaisemmin kun oli itse koulussa vanhemmat eivät tukeneet, World vision tuki rahallisesti koulunkäyntiä

- Opettaja B:
- Lapsi alkaa viittoja

- Opettaja C:
- Kun uusi lapsi tulee kouluun hän seuraa tilannetta alkuun hieman sivussa
- Vähitellen lapsi oppii ja myös muut oppilaat yrittävät opettaa viittomia ja sormiaakkosia

- Opettajan kannustava asenne auttaa, jos opettaja on etäinen, eikä välitä oppimistulokset ovat huonompia
- jos opettaja on vihainen ja etäinen lapsi ei tottele
- Täytyy olla läheisyyttä, kannustavan asenteen avulla lapsi oppii nopeammin ja paremmin

- Opettaja E:
- Lapsen käytös muuttuu, kun hän pystyy itse keskustelemaan asioista
- Kielen oppimisen jälkeen opettaja voi neuvoa lasta ja vastata kysymyksiin

- Opettaja F:
- Alussa lapselle opetetaan aakkoset ja sitten viittomakieltä myöhemmin vanhemmille voi opettaa jonkun ammatinkin.

15 Mitkä asiat ovat lapselle alussa vaikeita?

- Opettaja A:
- Kun lapsi tulee kouluun ja näkee ja ymmärtää, että mitkä asiat ovat oikein ja mitkä väärin, hän muuttuu
- Jos vanhemmat eivät itse käyttäydy hyvin, lapsi oppii huonon käytöksen vanhemmiltaan
- Itse oli hankala lapsi, ei totellut ja kiukutteli, kouluun meno auttoi ja muutti

- Opettaja B:
- Ensin lapselle opetetaan aakkosia
-
- Kumpi on tärkeämpi viittomakieli vai kirjoitettu englanti?
- Kirjoitettu englanti on tärkeää oppia
- kirjoittamisen oppimisessa lauseiden muodostaminen on vaikeaa, lapsille pitää ensin opettaa lyhyitä sanoja

- Opettaja C:
- Anteeksi antaminen ja anteeksi pyytäminen ovat lapsille vaikeita
- Opettaja F:
- Kokeet ovat lapsille vaikeita. Lauseiden kirjoittaminen ja tarinan kertominen on lapsille todella vaikeaa
- ensin pitää aloittaa aakkosista, sitten vasta voi kehittyä pidemmälle

16 Kumpi on parempi, viitottu vai puhuttu opetus

- Kun opetetaan kuuroja on parempi viittoja. Kuurot eivät voi kuulla puhetta, joten puheella opettaminen on naurettavaa kuuro ei pysty ymmärtämään eikä itse tuottamaan puhetta, eikä kuuro siis voi kehittyä lainkaan
- kun opetus on viittomakielellä kuuron on helppo ymmärtää ja oppia
- On huono asia, jos kuuro laitetaan kuulevien kouluun, ei hän pysty opiskelemaan samalla tavalla kuin kuulevat
- Kuuleva voi kuunnella opettajaa ja kirjoittaa vihkoonsa samalla, mutta kuuro ei ymmärrä opetuksesta mitään
- kuulevien kesellä kuuro jää ulkopuoliseksi myös leikeistä, kuulevat saattavat myös pilkata kuuroa ja kuuro tulee surulliseksi, kun ei voi kuulla
- On parempi, että kuurot ovat keskenään, kuurot ymmärtävät toisiaan ja leikkivät yhdessä
- On tärkeää, että koulussa on viittomakieli, jotta kuuro voi oppia, kuulevat eivät käytä viittomakieltä
- Kuulevien kanssa kuurolla on vaikeaa, eikä hän pysty kehittymään siellä

17 Omat kokemukset?

- Opettaja A:
- Aloittanut kuulevien koulussa
- Kuuroutui 7-vuotiaana?
- Kuurojen koulussa (missä?) siellä opettaja ei osannut viittoja. Opetus tapahtui siis puheella ja taululle kirjoittamalla.

- Opettaja C:
- Esim. Samassa kirkossa käyvä 18-vuotias kuuro on kielenkehityksensä jäljempänä verrattuna Armon päiväkodissa ja koulussa opiskelemaan 13-vuotiaaseen.
- Ghanassa aikuinen saattaa sanoa lapselle, ettei enää ole tämän kaveri, sillä lapsi teki jotain väärin. Niin ei saisi tehdä
- Olisi halunnut viedä yhtä uusista lapsista kirkkoon, mutta vanhemmat eivät sallineet sitä, koska he ovat muslimeita. Olisi kuitenkin parempi, että lapsi olisi mukana kirkossa, kuin että lapsi on vain vapaasti omissa oloissaan.

- Opettaja D:
- Ollut sisäoppilaitoksessa aina 4kk kerrallaan, jonka jälkeen vähäksi aikaa kotiin
- Kotona ei saanut viittoa, vaan pakotettiin puhumaan. Vanhemmat häpesivät viittomista ja kuuroutta. Yleisillä paikoilla hiljennettiin aina, ei saanut viittoa
- Tuntui pahalta, kun ei koskaan saanut keskustella missään, vaan aina hiljennettiin ja kiellettiin viittominen, sorrettiin

18 Onko tilanne muuttunut?

- Isä suhtautuu paremmin kuin äiti
- Isä on koulutettu, mutta äiti ei. Isä ymmärtää paremmin, että kuurot ovat normaaleja ihmisiä
- Opettanut isälle viittomia, kuitenkin sormiaakkosista jotkin kirjaimet ovat vaikeita
- Isä kertoo aina, jos perheessä on jotain ongelmia, äiti ei kerro mitään
- Isä kertoo myös Ghanan tapahtumista ja yrittää pitää ajan tasalla
- Naimisiinmenon jälkeen ei enää oikeastaan pidä yhteyttä kotiin enää

- Opettaja E:
- Aikaisemmin itse opiskellut kuulevien kanssa samassa koulussa. Ollut silloin itse kuuleva
- Kuuroutui seitsemänvuotiaana

- Meni kuurojen kouluun vuonna -73
- Aloitti vuonna -74 nelosluokalla, mutta ei osannut viittoa niin piti hypätä yksi luokka taaksepäin
- Kun alkoi kehittyä viittomisessa, siirrettiin luokan yli neljänneltä kuudennelle

- Miten vanhemmat reagoivat kuuroutumiseen?
- Perhe on kertonut, että lapsuudessa kyläläiset halusivat, että äidistä tulisi kuningataräiti, mutta äiti ei suostunut. Kyläläiset suuttuivat siitä, ja siksi kirosivat perheen. Kuuroutuminen tapahtunut kirouksen seurauksena.
- Kirous vaikuttaa kaikkiin sisaruksiin: äidillä neljä lasta isällä kolme vaimoa, joilla kaikilla neljä lasta.
- Vain äidin lapset kirottu, Opettaja E ensimmäinen kuuroutui, kaksi seuraavaa kuoli ja viimeinen myös kuuro

- Opettaja F:
- Ollut töissä Armon päiväkodissa ja koulussa 6,5kk, nyt opiskelee
- Aiemmin kun kävi itse koulussa, oli hankalaa aloittanut koulun -90 luvulla
- Koulussa oli paljon lapsia ja tilat olivat ahtaat, lapset nukkuivat hyvin tiiviisti ja sängyissä nukkui useampi kuin niihin olisi mahtunut. Taudit myös levisivät nopeasti kaikille kun oltiin niin ahtaasti
- Koulun "house mother" myös varasti lasten tavaroita
- Englannin opiskelu oli tosi vaikeaa, kun opettaja ei viittanut eikä halunnut opetella viittomaan
- Jos haluaa opettaa, pitäisi opetella viittomaan, jotta lapset ymmärtävät helposti
- Englanti on edelleen vaikeaa, se on kuuroille koska opettaja ei opettanut kunnolla, vaan pelkästään puheella
- Englannin opiskeleminen on vaikeaa, vaikka opettaja viittoisikin

- Äiti ei täysin hyväksy kuurouden takia, on huomannut sen
- Mutta isä rakastaa ja hyväksyy, ovat isän kanssa todella samannäköisiä
- Äiti ei pidä hänestä, mutta ei hänkään pidä äidistään

- Äiti ajattelee, ettei hän kuitenkaan pysty menestymään tulevaisuudessa, että ei pysty käymään töissä
  - Itse tietää kuitenkin, että kuurot voivat käydä töissä ihan niin kuin kuulevatkin
  - On myös monia kuulevia köyhiä, ihan niin kuin kuurojakin. Myös monen kuulevan elämä on hankalaa
  - Tietää itse paremmin kuin äiti, kunnioittaa kuitenkin äitiään. Vanhempia täytyy kunnioittaa
  - Vanhemmat ovat kuitenkin huolehtineet hänestä, aluksi eivät tienneet mitä tehdä, mutta lääkäri neuvoi menemään kuurojen kouluun
  - Meni kouluun neljävuotiaana, sillä käytettiin viittomakieltä
  - Vanhemmat eivät ole kiinnostuneet viittomakielestä, eivät halua opiskella sitä, on liian vaikeaa
  - On sanonut vanhemmilleen, että heidän kannattaisi opetella viittomakieltä, niin he voisivat kommunikoida paremmin
  - Käyttää kotona omia kotiviittomia, olisi parempi jos opettelisi oikeasti viittomamaan, mutta vanhemmat eivät halua
  - Kotiviittomia on joskus vaikea ymmärtää, viittomakieltä ymmärtää helposti
  - Antanut olla, ei ole yrittänyt pakottaa opettelemaan viittomakieltä, sillä perhe vain suuttuisi hänelle
-
- Koulussa nyt 5 tulkkia, joista 3 naista ja 2 miestä
  - Tulkit opiskelee Winneban yliopistossa
  - Opettaja puhuu ja kirjoittaa taululle ja tulkki tulkkaa
  - Joskus tulkkia ei kuitenkaan ole paikalla
  - Silloin täytyy istua jonkun kuulevan vieressä ja kopioida tämän vihkosta tekstit
  - On vähän hankalaa, kuulevien on helpompi kirjoittaa ja kuunnella samaan aikaan
  - Yleensä tulkki kuitenkin paikalla

17 Miksi kuuroutunut?

- Opettaja B:
- Jokin sairaus, mutta ei tarkkaa tietoa, kukaan ei ole koskaan selittänyt sen tarkemmin, kerrottu vain että johtuu sairaudesta.
- Opettaja F:
- Ollut syntymästään saakka kuuro
- Synnytys oli vaikea ja vauva jäi jumiin hartioista. Olisi pitänyt tehdä keisarinleikkaus, mutta äiti kieltäytyi siitä, joten lääkäri päätti vetää vauvan korvista jonkin metallisen laitteen avulla ulos

LIITE 4: Koulun aloitus- ja seurantalomake

1. Ikä _____

2. Saapumispäivä ____/____/____ (pp/kk/vvvv)

3. Kielellinen ikä _____

4. Viittovatko vanhemmat

Kyllä

Ei

5. Vanhempien asenne kuuroa lastaan kohtaan

---

6. Ongelmat kotona

---

7. Aikaisemmat koulut

Kuurojen koulussa:

puheopetus

viittomakielinen opetus

Kuulevien koulussa

8. Viittomakielen taso kouluun tullessa

- 0. Ei osaa viittoa lainkaan
- 1. Osaa joitakin viittomia/ kotiviittomia
- 2. Suppea ghanalaisen viittomakielen viittomien osaaminen
- 3. Osaa kohtalaisen hyvin ghanalaisen viittomakielen viittomia, lauseiden muodostaminen tuottaa hankaluuksia
- 4. Osaa hyvin ghanalaisen viittomakielen viittomia, osaa muodostaa lauseita, mutta ne eivät aina ole täysin johdonmukaisia.
- 5. Osaa ghanalaista viittomakieltä sujuvasti, viittominen on luontevaa ja vaivatonta. (On kuitenkin mahdollista, että joitain virheitä viittomissa/ epäjohdonmukaisuuksia esiintyy)

9. Kirjoitustaito

- 0. Ei osaa kirjoittaa
- 1. Osaa kopioida kirjaimia oikein
- 2. Osaa kopioida sanoja oikein
- 3. Osaa kopioida vaikeitakin sanoja ja pitkiä lauseita oikein
- 4. Osaa kohdassa 3 mainitut, sekä tuottaa itse sanoja ja kirjoittaa ne yleensä oikein
- 5. Osaa kohdassa 3 mainitut, sekä tuottaa itse sanoja sekä lauseita ja ne ovat yleensä oikein. (Joitain epäjohdonmukaisuuksia saattaa esiintyä.

10. Lukutaito

- 0. Ei osaa lukea lainkaan
- 1. Tunnistaa oman nimensä
- 2. Tunnistaa oman nimensä, sekä joitakin itseän läheisesti liittyviä sanoja
- 3. Osaa lukea useita sanoja ja ymmärtää niiden merkityksen
- 4. Osaa lukea lyhyitä yksinkertaisia lauseita
- 5. Osaa lukea hieman pidempiäkin lauseita ja lyhyitä tarinoita

11. Matematiikka

- 0. Ei osaa numeroita
- 1. Osaa numerot 1-10
- 2. Osaa numerot 1-100 sekä joitain yksinkertaisia pluslaskuja
- 3. Osaa kohtalaisesti plus ja miinuslaskuja
- 4. Osaa perustason matematiikkaa kohtalaisesti
- 5. Osaa perustason matematiikkaa hyvin ja pystyy soveltamaan laskuja käytännössä

12. Ohjeiden ymmärtäminen viittomakielellä

- 0. Ei ymmärrä lainkaan
- 1. Ymmärtää eleiden ja ilmeiden avulla viitottuja ohjeita/ kotiviittomia
- 2. Ymmärtää joitain konkreettisia viittomia
- 3. Osaa ja ymmärtää viittomia sekä kykenee noudattamaan helppoja, yksinkertaisia ohjeita
- 4. Osaa ja ymmärtää useita viittomia ja kykenee noudattamaan ohjeita hyvin
- 5. Osaa ja ymmärtää useita viittomia sekä kykenee noudattamaan monimutkaisempiäkin viittomakielisiä ohjeita hyvin

13. Ohjeiden ymmärtäminen englanniksi

- 0. Ei ymmärrä lainkaan
- 1. Ymmärtää joitakin sanoja, mutta ei kykene noudattamaan ohjeita
- 2. Ymmärtää satunnaisesti joitain yksinkertaisia usein toistuvia ohjeita
- 3. Ymmärtää yleensä yksinkertaiset ja tutut ohjeet
- 4. Ymmärtää useimmiten yksinkertaiset ja uudetkin ohjeet helposti
- 5. Ymmärtää hyvin myös hieman pidemmän ohjeistuksen, joka liittyy uuteen asiaan

14. Keskittyminen

- 0. Ei kykene keskittymään lainkaan
- 1. Keskittyy satunnaisesti opettajan avustuksella
- 2. Keskittyy opettajan avustuksella hetken, ei kykene pitkään
- 3. Keskittyy opettajan avustamana hyvin, hetkellisesti myös itsenäisesti
- 4. Keskittyy opettajan avustamana erinomaisesti, mutta ei tarvitse opettajaa ohjaamaan keskittymistä
- 5. Keskittyy hyvin myös ilman opettajan avustusta, kykenee toimimaan itsenäisesti

15. Aktiivisuus

- 0. Passiivinen
- 1. Osallistuu vain harvoin ja käskettäessä
- 2. Osallistuu pyydettyäessä, mutta heikosti
- 3. Osallistuu tunneilla ja vastaa kysyttäessä
- 4. Osallistuu ja on aktiivinen tunneilla, vastaa kysymyksiin mielellään
- 5. On erittäin aktiivinen ja oma-aloitteinen tunneilla, haluaa vastata kysymyksiin, sekä esittää myös itse kysymyksiä aiheesta

16. Sosiaaliset taidot

- 0. On passiivinen, ei ota kontaktia sekä välttelee varsinkin uusia ihmisiä
- 1. Osoittaa harvoin kiinnostusta muihin, leikkii harvoin muiden kanssa
- 2. On hieman kiinnostunut muista, osallistuu joskus leikkiin, mutta ei oma-aloitteisesti
- 3. On kiinnostunut muista ihmisistä, osaa yleensä leikkiä muiden kanssa, harvoin oma-aloitteisesti, vuorottelu tuottaa hankaluuksia
- 4. On erittäin kiinnostunut muista ihmisistä, leikkii mielellään muiden kanssa, hakeutuu kontaktiin oma-aloitteisesti, osaa yleensä vuorotella
- 5. Hakeutuu kontaktiin usein oma-aloitteisesti, leikkii mieluummin yhdessä jonkun kanssa, juttelee mielellään, osaa vuorotella

17. Käyttäytyminen

- 0. Käyttäytyy huonosti, aloittaa usein riitelyn, lyö toisia, ei osaa pyytää anteeksi
- 1. Käyttäytyy joskus huonosti, aloittaa riitelyn joskus mutta ei yleensä, anteeksi pyytäminen on haasteellista, saattaa myös lyödä
- 2. Käytös on yleisesti hyvää, mutta hermostuu joskus, provosoituu herkästi ärsytettäessä, jos joku lyö saattaa lyödä takaisin, pyytää anteeksi opettajan (tms.) kehotuksesta
- 3. Käyttäytyy hyvin, mutta saattaa provosoitua ärsytettäessä. Lyötäessä lyö harvoin takaisin, osaa pyytää anteeksi myös oma-aloitteisesti, mutta tekee sen yleensä vasta kehotettaessa
- 4. Käyttäytyy hyvin ja tottelee, provosoituu erittäin harvoin ärsytettäessä, osaa pyytää anteeksi ja myös pyytää, kun kokee sen aiheelliseksi
- 5. Käyttäytyy hyvin ja tottelee. Saattaa oheistaa myös muita lapsia käyttäytymisessä, osaa pyytää anteeksi ja tekee niin herkästi, ei provosoidu lyömään edes ärsytettäessä